IO.

MERCERII

I. C. CONCILIATOR.

SIVE,

Ars conciliandorum eorum quæ in iure contraria videntur, vtendique iis quæ verè contraria ſunt.

Ad Iacobum filium.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

BIBL. ROM. COL. SOC. IESV

BITVRIGIS,
Apud Germanum Lauuerjatium ad Scholas vtriuſque iuris.
1587.

Ex Legato Ill.mi Cecini.

IO. MERCERII I. C.

CONCILIATOR.

Siue,

Ars conciliandorum eorum quæ in iure contraria videntur, vtendique iis quæ verè contraria ſunt.

Ad Iacobum filium.

VIDE quàm propenſo animo ſim in te, cui ea ætate, quæ vixdùm congruè loquendi præceptis imbuta eſt, viam ad ius ciuile pando. Erunt qui exi-

ſtimabunt velle me cruda adhuc ſtudia & puerilia, propelli ad eam diſcipli- nam qua iam nulla augu- ſtior, nulla difficilior puta- tur. Caue fili, hoc tute ar- bitrere: Quid alij, de me ſentiant haud moror, dum longè ſis ab ea noxia. Pri- mum omnium, huius rei te monitum volo, non hanc mihi eſſe mentem, vt poſt- habitis aliis, cogam te ad iuris ſcientiam animum ap- pellere. Noui pridem ſtul- tas & inanes illas parentum cogitationes, qui filiis dum viuunt neſcio quæ regna aſſerentes, aliis aliam vitæ ratio-

rationē præſcribunt quam ſequantur: & ad vota properantes, pueris artes induunt adhuc naſcentibus: hi cum adoleuerint ſui iuris facti defficiunt, & non ſine temporis iactura maxima, eò feruntur omni cōtentione, quò ingenij igniculi propendent magis. Id accidit mihi, quem Æſculapij templo deuotum, poſt quadriennium ex quo medicinæ totis neruis incubuerā, Themis ad ſua ſacra vocauit. Illis tu ſi forte initiari voles, rem gratā feceris: Si nolis ingratā non feceris. Suadeo quidem vt facias:

ſed ita ſuadeo, vt author eſſe nolim. Spes meas ambi tione nulla donabo vnquã. Suadeo, ſed ita vt ſi eius te conſilij pœniteat, laudari nolim: ſit quod leuitatem incuſes tuam, meo non excuſes imperio. Ego certè ſi denũciatus vſquam fuero, authoritatem defugiam. Liberum hoc eſto cui ſcientię mentẽ applices, per me licet, dum in ea proficias: & proficies in ſingulis, ſi operã ſedulam nauaueris. Quamcunque tibi ſelegeris amplectẽdam, laborum gradus fieri iubeo: non rhetorum tantùm, ſed & Philoſopho-

ſophorum prçceptis animũ componi volo, & illorum librorum lectione irrigari, quosiam multos è tenebris erutos habemus in manibus, comptos, excultos, plenos eruditionis. Interim dum iis exercebere, adoleſcet ætas tua, fietque ad artes quaſuis maximas perdiſcẽdas paratior. Noli fili hoc tibi perſuadere quod plærique iuuenum, parum eſſe ſubſidij in liberalioribus diſciplinis ad cæteras conſequendas: properandum ad eas in quibus vitã trahere & traducere decretum eſt, vt quæ non niſi ma-

gno tempore perdiſci poſſint. Secus eſt omnino; qui primis illis aprimé imbuti fuerint, viam ipſi ſibi ad cęteras faciunt inoffenſam, & apertam, vt vel ductore carere poſſint. Sed & harum quælibet iam optimos nactę ſunt magiſtros, quorum quique in id incumbunt maximè, vt omnes obices ſubmoueant, qui moram facere ſtudioſis ante ſolebāt. Vnus is in iure de quo & olim quæſti ſunt, & nunc quæruntur vehemēter qui ad id ſe accingunt, quod nullū prope ſit iureconſulti reſponſum, nullum impera-

peratoris reſcriptum, cui aliud alterius non opponatur. Et fuit hic interpretum labor, vt quàm diligentiſſimè quæ aduerſari videbantur conferrent, collata componerent. Nolo ſtatuere quem exitum hoc opus habuerit, ſed hoc volo, fuiſſe operoſiſſimum. Leuamentum id ſingulare, ſi ars conſtituatur eorum conciliandorum quæ ſpeciẽ referunt contradictionis. Eſt id negotij non mediocris, ſuſcepi tamen, & quantùm mihi videtur, conſequutus ſum. Suſcepi autem cauſa tua. Si ad id ſtudiũ tuus te genius

impellat, certè cauſa tua: ſin aliud vitæ genus oble-ctat, eorum qui noſtram diſciplinam colunt, quos & ego filiorum loco, ita mihi Deus propitius ſit habeo, nec ceſſabo illorum commodis quo ad viuã inſeruire. Sed & ipſi habituri ſunt gratiam, cuius cauſa ſcripſi maximè. Vtere tu ſi te huius amor ſcientię teneat, ſin minus, alios vti patiare, & hoc beneuolentiæ in te meę pignus habe, quod memoria colas ſempiterna.

Sunt nec peioris notæ ſcriptores, qui in iis quæ extant Romani iuris volumini-

minibus nullum reſidere contrarium arbitrentur, vt ſi quid huiuſmodi forte occurrat quod ἐναντιόσιν ſapiat, ſoluto & quieto animo ante conſiſtere non poſſint, quam cõciliandi rationem aliquam inuenerint: non tam in cuiuſque legis exquirenda ſententia operoſi, quam in diluendis iis quæ aduerſari videntur, diligẽtes. Hoc Azonis, Acurſij, Bartoli, Baldi, cæterorũ ſtudium acre ac vehemens, præ quo vilia omnia habuere. Eius etiam conſortes, & qui nunc iura interpretantur profeſſores valde multi

qui in eo genere docendi ſummam eruditionis conſtituunt, vt vltrò conquiſitis quæ legum quas exponunt ſententiam oppugnēt ſiue rationibus, ſiue authoribus, medios ſe interponant, & quaſi ex compromiſſo recepti arbitri prouocationi locum non faciant. Næ ij tantum laborē aſſumunt ingratiis, nulli ſcilicet vſquam profuturum, vt qui innanis arrogantiæ cauſa, ne parum multa ſcire videantur, ea congerunt quæ ad quamque quæſtionem nihil attinent, ipſam etiam cognitu faciunt diffi-

cilio-

ciliorem. Ecquis enim ſi mentem velit eorum obiectionibus adiicere, non agnoſcat, vel nulli rei eſſe, vel cuicuimodi ſint, non diſſolui, quod in iis componendis nulla iis lex propoſita ſit quam ſequantur, nullum exemplum quod imitentur. Fæciales boni ſi ſagmina ſuppeterẽt. Dices, fili, neceſſarius is labor eſt. Quid ita? Profitetur Iuſtinianus, in toto eo opere quod per Tribonianum curauit, nullum contrarium inueniri poſſe ſi quis diuerſitatis rationes excutiat. [a] Profeſſus idem eſt nihil ſi-

a Præfat. de confir. digeſt.

b *Præfat. de cõcep. digeſt.*

mile reperiri poſſe.[b] Quàm multa non ſimilia,ſed eadẽ: quàm multa itidem contraria,& aduerſantia. Imbecilli animi facilè ſuperſtitionem illam concipient (quæ iis religio eſt famæ tanti imperatoris parcere) omnia quæ in iure controuerſa erant,ad vnam conſonantiam (ſic enim loquuntur)eſſe redacta. Ego adduci non poſſum, vt mihi perſuadeam tantum animi,tantum virium fuiſſe Triboniano , vt id conſequi potuerit. Fuerint ei à pedibus , à manibus,ab auribus, à corpore toto Conſtantinus, Theo-

Theophilus, Dorotheus, Anatolius, Leontius, Eudoxius, Patritius, Cratinus, Stephanus, Mæna, Proſdocius, Eudoliuus, Thimotheus, Leonides, Plato, Iacobus, Ioannes: fuerit totũ collegium anteceſſorũ qui Conſtantinopoli & Beryto iura interpretabantur, tota cohors aduocatorum qui cauſas agebant & iudicia exercebant aſcita, quæ id negotium vna curaret, facere non potuit quin aduerſantes ſententiæ, &, ſi verum amamus, nulla ratione componendæ, nullo fœdere ſociandæ, obrepent.

Quod ſeptuagintaduo, qui ab Ieroſolimitanis ad Ptolæmæum Lagi filium miſſi fuerant, ſacræ ſcripturæ interpretes, cuncti eadem, iiſdem dictionibus & nominibus, ab initio ad finem vſque expreſſerint, id hiſtoriæ omnes diuino tribuunt afflatui: [c] Et quidem Moſis quinque libros ab iis græcos factos, nec plures, Hieronimus tradidit. [d] Quę mētes humanæ id præſtare potuerunt, vt quę de iure ſcripta extabant librorum duo millia, eóque amplius, nec vnius iuriſconſulti, ſed triginta ſex (tot enim fuiſſe ex quibus

c. Euzebius libr. 5. hiſtor.

d Procemio quæſtionū in Geneſim. cap. 5. in Ezech. c. 2. in Micheam.

quibus collectum eſt opus pandactarum, quod eſt ei prȩfixum authorum σύνταγμα comprobat) [e] quæ conſtitutiones, non vnius principis, ſed octo & quadraginta (tot ab Hadriano, à quo primùm in codicem relata Imperatorum reſcripta feruntur, numerari ad Iuſtinianū vſque ſolent) [f] vno & altero anno, in eam concordiā adduci poſſent, nullum vt diſcordiæ veſtigium ſupereſſet? Iuriſcōſultorum quæ quantæque contentiones fuerint, vel è fragmentis eorum quæ ſcripſére conſtat, nec eſt quiſquam tam ru-

e Editione Florentina.

f Apud Babt. Egnatium.

dis hiſtoriæ, qui neſciat ex iis qui Offilio dederāt operam, Ateium Capitonem & Antiſtium Labeonē in partes iiſſe: & qui iis ſucceſſerunt, Maſurium Sabinum, à Nerua; quique ordine ſequuti ſunt Caium Caſſium Longinum à Proculo: Cælium Sabinū à Pegaſo: Priſcum Iabolenum, à Celſo: Celſum filium & Neratium ab Aburno Valente & Tuſciano diſſentiſſe, atque ab iis ſectis (ita vocat Pomponius) [g] non alienos Paulum, Vlpianum, reliquos, vt quique præceptoris ſententiæ acceſſere, & in ea cōſtanter

g l.2. ff. de orig. iuris.

per-

perſtitere. De Imperatoribus conſulantur annales, quàm varia edicta reipublicæ inconſtans forma expreſſerit. Dubium certe non eſt edita eſſe valdè contraria, ipſis authoribus præſertim de fide aliud atque aliud ſentientibus, & ad pacis ac belli artes non ſimiliter animatis. Ecquî potuit igitur vir vnus, quamuis multorū cōſilio adiutus, quæ omnes ij tam diuerſa ſcripſerunt, ita conciliare, vt nulla parte diſcreparent? Tanti mihi Tribonianus non fuerit, vt id ei tributum velim. Id animi habuerit ſanè vt præſta-

ret, conſequi non potuit. Superſunt antiquarum cō-trouerſiarum vulnera compluria, quibus qui remedium quærunt, authores ipſos exanimant, & (quod ait ille) ruina incendium extinguunt. Egone vero Æſculapius qui ſcordium ſubminiſtrem? Deſperatus is eſt morbus, fruſtra medicina paretur. Inſtituti id mei non eſt, quæ vere contraria ſunt ad concordiam vocare: quis enim id audeat niſi elleboroſus? ſed artem tradere, qua quæ ſpeciem referunt contrariorum, defendi & ſimul locum habere poſ-

poſſint:Præcepta percurrenda omnia, & quaſi per gradus progrediendum, vt de certo iure conſtare poſſit: ad ſummum vſque ſi aſcendas, nec ſit fas conſiſtere, tùm quæ opponentur contraria eſſe liquebit, tum vltra progredi non licebit, nec in eo collocanda erit opera vt conueniant (nulli rei impendi poteſt tempus putidius) ſed vtrum ex pluribus ſequi ſeruareq; oporteat. Non eſt vſus iurium contrariorum nullus, ars quædam vtēdi tradi poteſt, & nos eam quoque hoc libello perſtringimus: verū

hoc primum eſt, vt id quod
græcis τὸ ἐναντιόφανες, vno ver-
bo dici latiné non poteſt,
quod contrarium videtur
nec eſt, exploremus quale
ſit, quó modo dignoſci poſ
ſit, quæ huius conciliandi
præcepta, quis modus.

Multa ſunt, quę ſpeciem
referunt contrariorum, nec
ſunt contraria: in iis conci-
liandis qui inſumitur labor
non irritus, nec tantus ta-
men quantus iactari vulgò
ſolet. Vereor ne quid acer-
bius in ſe dictũ putent, qui
eo gloriãtur ac ſuperbiunt.
Putent verò, & ſi blanditiis
gaudeant, alios quærant

Phor-

Phormiones: nō decet hoc patrem, ſi quid filium celauerit. Sic habe fili, & mihi crede, imponunt ſtudioſis, qui contrariorum reſponſorum congeſta ſtrue, ſententiam legum planam & facilem oppugnant, qua ipſi ſe poſtea expedire non poſſint. Sphynges memorant, nodos alexandrinos referunt, ſi diligenter intueare, vniforme animal eſt, & clauus vnicus quo temoni iugum annectitur, Oedipum vt fruſtra requiras aut Herculem. Rationem dictabo tibi qua poſſis cuiuſque quæſtionis nodū vt in ſcir-

po reperire. Non morabor te diutius, Attende fili.

Cùm quæ lex alij opponitur, hoc primũ præceptũ eſto, vt de vtriuſque vera lectione conſtet. Quis olim fuerit ante diuinum tipographiæ inuentum vſus librorũ audiiſſe te arbitror. Librarij, genus hominum imperitiſſimum, hoc munere fungebantur vt authorũ libros exſcriberent: fungebantur & notarij, compendio quodam numerorum, vel notarum ſcripta exprimentes. Sed & puellarum id penſum fuiſſe, vt eo labore nunnumquam ſibi do

tem quærerent,proditú eſt. Quot inde bonis quibuſque authoribus vulnera impreſſa ſint, tute intelligis: dum literarum figura & ſimilitudine decepti quorú id opus erat, aliud verbum pro alio reponerent,& eius rei quam verba ſignificabant neſcij, totam ſententiam corrumperent. Nihil facilius. Dictionibus tranſpoſitis,periodis prætermiſſis, iiſdem verbis repetitis, colis & commatis quæ diſtinguendæ ſententiæ ſeruiunt peruerſis, tota oratio eneruis & exſanguis redditur. Hæc ſcabies omnes

ſcientias peruagata eſt, ſed maximè iuris diſciplinam. Cur potius quàm alias requiris? Iuriſperitorum quæ extabant ſcripta, magna parte per compendium literarum expreſſa erant. Ea ſunt quæ ſigla ſiue ſingla dicuntur, id eſt ſingula, ſingulares literæ, & vt Gelius loquitur ſingulariæ, quarum quælibet dictionem vnam, pluresue ſignificarent: qui ſcribendi vſus haud dubiè quod eſt in interpretandis legibus diſcrimen maturauit. Hoc vt factum, ſit accipe. Non fuit literarum quibus quis vteretur certa ſignifi-

ſignificatio, vt eſt apud omnes eadem numiſmatum æſtimatio: pro arbitrio & inſtituto ſcribentium ſingulæ ſignificabant. Nihili facio quod ab Hieronymo ſcriptum eſt, artem fuiſſe notariatus. Audi Ciceronem.[h] *Mouent etiam quæ coniectura explanantur longè aliter atque ſunt, ſed acutè & concinnè: vt cum Scaurus acuſaret Rutilium ambitus, cum ipſe conſul eſſet factus, ille repulſam tuliſſet, & in eius tabulis oſtenderet literas A. F. P. R. idque diceret eſſe, ACTVM FIDE PVBLII RVTILII: Rutilius autẽ, ANTE*

h lib. 2. de orat.

FACTVM POST RELATVM: Caius Cannius eques Romanus, cùm Rufo adeſſet, exclamauit neutrum his literis declarari: Quid ergo inquit Scaurus? ÆMILIVS FECIT, PLECTITVR RVTILIVS. Integrum locum adſcripſi vt te quærendi moleſtia liberarem, & haberes exemplum ab oculos, quo id conſtaret tibi, certam non fuiſſe per ſingularias literas artem ſcribendi, ſed tantùm valuiſſe ſingulas, quantùm aut ſcriptori collibuiſſet, aut inter plures, qui per literas quaſi per internuncium contraherent,

herent, collibuiſſet. Hoc quoque is locus comprobat, neque Tyronis id inuentũ fuiſſe quod Polidorus tradidit, neque Mecænatis quod ex Dione Xiphilinus, ſed antiqui moris & veteris inſtituti. Periculoſum genus ſcribendi, in quo vel peritiſſimis librariis danda ſit venia, quando non ſit facilè ex vnica litera totam dictionem coniectare, pluribus idem principiũ habentibus, vt vel vnum exemplar præ oculis haben tes plures, & literarum vim ſuo captu æſtimantes, ſint aliud atque aliud verbum

repoſituri. Hoc primum fuiſſe excidium iuris ciuilis ipſe Iuſtinianus profitetur. Eius verba lubet adſcri bere.[i] *Né per ſcripturam aliqua fiat dubitatio, iubemus non per ſingularium captiones & compendioſa ęnigmata, quæ multas per ſe & per ſuum vitium antinomias induxerunt, eiuſdem Codicis textum conſcribi etiamſi numerus librorũ ſignificatur.* Et alio loco.[k] *Nemo audeat eorum qui libros ſcribunt ſigla in eis ponere, & per compendium ipſi legum interpretationi vel compoſitioni diſcrimen adferre.* Ceſſauit (inquies) hoc diſcrimen poſt-

i *Epiſtola ad Tribonianum.*

k *Epiſtola ad Antéceſſores.*

poſtquam huius imperatoris conſtitutione per literarum conſequentias leges omnes deſcriptæ ſunt, dictionibus integris adpoſitis. Ei conſtitutioni vſquequaque paritum non eſt. Qui adhuc extant in publicis & priuatis bibliothecis palam faciunt manuſcripti codices, vt alterius denunciari teſtimonium neceſſe non ſit. Quid ſi Tribonianus, & qui in deſcribendo iure ei operas commodarunt, ſiglis notíſque (nam & notis vſi iuriſconſulti) decepti fuerint? Expecto dum me læſæ maieſtatis accuſet

ali-

aliquis ex ea turba cui nihil niſi quod nouit placet. Abſoluar, fili, ne quid mihi me tuas de verbis illis mali: abſoluar cauſam dicente pro me altero parente tuo, qui pro fide tua, dum ſacro babtiſmate tingeréris, ſpopondit, ſcholæ noſtræ duce, atque adeo eorum qui nunc ſunt, & qui futuri ſunt iuris interpretum principe. Hoc ille cùm ad Iuſtiniani inſtitutiones, tùm ad Vlpiani titulos tàm liquidò probauit, vt nemo niſi ſtupidus & literarum neſciens auſit diffiteri. Demus tamen id illorum vel impudentiæ,

vel

vel ignorantiæ: Tribonianum nullius non ſcripturæ veteris gnarum, ſigna, ſingula, notaſque omnes quibus vſi fuerant librarij, percepiſſe, &(cui grammaticæ parti nec vlli præterea, Valerium Probum deditum Suetonius refert)[l] exemplaria omnia cōmiſiſſe, emendaſſe, diſtinxiſſe, adnotaſſe, puram putam eo ſatagente iuriſprudētiam in codices relatam: Quid quātumque contraxiſſe morbi ac vitij quæ poſtea deſcripta ſunt exēplaria potuerunt? Alium errorem literarum figuræ ſimilitudo inducit, alium

l lib. de claris Grāmat.

ſententiæ ignorantia, & ſi nihil aliud, librarij forte oculorum imbecilitas, manus memoriæque lubricũ: vt cum non alij libri extarent, quam quos quiſque exſcribi ſibi curaſſet, veroſimile ſit lectionum diuerſitatem, magnas illas antinomias quibus abundant luxurioſa veterum gloſſemata, peperiſſe. Exiſtimabatur inuentum typographicum finem huic morbo allaturum, cum eiuſdem formæ mille quingenta exemplaria vno die excuderentur. Fuit hæc impenſæ ſumma, & laboris leuamentum,

cuius gratiã debemus Germaniæ: Sed ex manuſcripto non bono codice, excuſſi ſunt qui negotium facerẽt mendoſi quamplurimi: certatum inter ipſos typographos de exemplarium quæ ſequuti eſſent fide. Acceſſit & correctorũ inſana libido, qui partim libris quos ſeorſim habebant, partim coniecturis facti confidentiores, nullum non locũ temerarunt, ei plurimùm vulnus inferentes, cui medicinam pollicebantur. Pars eorum maxima nullius notæ, inueſtes adoleſcentuli, & vt Lipſius noſter ait è nupe-

ro fœtu, vixdum dimiſſi à ſcholis, à præceptoribus ad ſcribendum prorumpunt, & quam legum interpretationem animo conceperũt, iuuant emendatione, quôque magis inter ſe conueniant iureconſulti, negationes aut addunt aut detrahunt ſuo arbitratu. Hæc poſteriorum temporum audacia, veteribus ne cogitata quidem. Erat illis religioni vt quidque ſcriptum in vulgatis exemplaribus eſſet, ita ſeruare ac tueri. Fuit hæc ſuperſtitio potius quàm religio, cum non potuerint non mendoſa eſſe
plera-

pleraque eorum quæ à librariis deſcripta eſſent: ſed eo prorupit emendandi libertas, vt ſi ipſi reuiuiſcant iuriſconſulti, in libris ſuis vel nihil ſuum, vel longè plura aliena quam ſua ſint agnituri. Neceſſe id quidẽ fuit, & eſt nunc quoque, vt inquiratur in quemque locum ſi quis forte obiiciatur contrarius, ſitne eius vera & genuina lectio quæ confertur: omnibus verò paſſim id concedendum non eſt vt in corrigendis iis quæ vitioſa putantur adminiſtrent. Non eſt inquam id cuiuſuis ex plebe doctorũ,

quod iam omnes planè diſcipuli, & tentãt & audent. Tu fili, in excutiēda veritate lectionis ne fiducia ingenij tui ſecurus ſis caue, & has regulas obſerua, quæ te ſi quem locum emendatione dignum putaueris, à reprehenſione vindicent. Primum id curabis in pandectarum libris, vt Florentinã editionem cõferas. Exemplar id ex quo petita editio eſt peruetuſtum, olim Piſis adſeruatũ, ante annos centum octoginta ſex Florentiam tranſlatum & religioſé cuſtoditum, eſſe vulgò iactatur quod ſatagente Tribonia-

boniano deſcriptum eſt, vt
ex eo manarint libri omnes
quibus poſtea Iureconſul-
ti vſi ſunt. Vetuſtatem non
inuideo: authoritati quæ
tribui ſolet, intercedo. Ar-
gumēta multa ſunt quibus
id probetur Triboniani li-
mam expertum non eſſe.
Nec libri quidem numeris
aut notis à Triboniano di-
ſtincti ſunt, id enim Iuſti-
nianus prohibuerat: in iis
pandectis, præter libros ac
titulos, pleræque res, & no-
tis, & numeris expreſſæ
ſunt. Verùm cum antiquio-
ra quęlibet exemplaria cor-
rectiora fuiſſe veroſimile

ſit,huic editioni honorem primarium haberi velim,vt qui poſteriorum multa vitia detexerit, multas antinomias diſſoluerit, cum in aliis abundarent verba negotium faceſſentia, quæ ex gloſſis in contextũ irrepſerant:in aliis defficerent, ex quibus deciſio cuiuſque quæſtionis penderet:in cæteris ordo ſcripturæ peruerſus,totam ſentẽtiam inuerteret. Darem tibi exemplũ niſi ea moleſtia liberarent me Antonij Auguſtini viri eruditiſſimi emendationum libri,ex quibus ipſe tibi quæ ad rem eam faciũt

qua

qua de agimus, petas licet: nolo ego poſt tanti viri lucubrationes vllam meam iactare diligentiam. Perlege quę ex profeſſo de additis & ſubſtractis negationibus ſcripſit,[m] abunde erit ex quo tibi ea parte ſatisfiat. At iam præmonuimus Florentinum exemplar non omnibus vitiis aut mendis expurgatum fuiſſe, ſcatet adhuc erroribus plurimis: itaque placet eo conſulto & manuſcriptos codices adſciſci, ex quibus tibi laboranti, & in pandectis & in codice, auxilium veniat nō pœnitendum. Primum iis

m lib.1. cap.2. & lib.4. ca. poſtremo.

locum non tribuo, propter ea quibus abundãt vitia, & eas lacunas quas librarij replere non potuerũt, ſed aliquem tribuo, tribuo certè ſecundum, vt in qua plures conſentiant, ea vera & genuina lectio cenſeatur. Hæc collatio quid præſtet ad diſſoluendas antinomias mox videris. Exemplum habe quod parens ille alter tuus obſeruatione prima cæteris prætulit. De poteſtate legati Proconſulis, Pauli reſponſum & Norica & Florentina editio (earum fides & authoritas præcipua) ſic extulit: *Apud Proconſulem poſt-*

poſtquam vrbem egreſſus eſt, manumittere poſſumus: ſed & apud legatum eius manumittere poſſumus. [n] Id pugnat cum eo quod Marcianus ſcripſit, apud legatum Proconſulis neminem poſſe manumittere, quia talem iuriſdictionem non habeat [o] Manuſcripti codices controuerſiam dirimunt, qui poſtremam partẽ Pauliani reſponſi negatiué conceptam ſic habent: *Sed & apud legatum eius manumittere non poſſumus*, & meus valdè antiquus, ſubtracta copulatiua longè melius quam alius quiſquam: *ſed apud legatum*

[n] *l. apud 17. ff. de manumiſ vindicta*

[o] *l. 2. ff. de offic. Proconſ.*

eius manumittere non poſſumus. Habe & hoc exēplum aliud. Quod principium eſt in vulgatis excuſis libris omnibus capitis viceſimiquinti tituli de fideiuſſoribus, *Marcellus ſcripſit*, cauſſam dedit eximiæ eruditionis viro Franciſco Duareno, vt exiſtimaret Vlpianum eo capite non expreſſiſſe ſentētiam ſuam, quam Africani opinioni vulgô ſolent opponere, ſed Marcelli cui non adſtipuletur conſultationem. At in ſcripto meo exemplari nulla de Marcello fit mentio, id eius reſponſi principium. *Si quis*

pro

pro pupillo, &c. Alia eius generis obſeruata olim à me, non parui momenti ad legum quæ contrariæ videntur conciliationem, quę inter aduerſaria mea ſi viuo me lucem non videant conſtabunt aliquando tibi, niſi aliquis forte quod aliis euenit plurimis ſuppilet & intercipiat plagiarius. Neque verò ſi cum excuſis exemplaria ſcripta conueniant conſiſtendum tibi. Si quis locus ſuſpectus fuerit, ſi de cuius vera & germana lectione non conſtet ſatis, ſuppetias ferent ad interpellandam eorum poſſeſ-

ſionem græci interpretes, Theophilus, à quo græcè editæ ſunt inſtitutiones, quibus latinè conſcribendis adiutor fuerat: Conſtantinus Harmenopulus, & (ex quo opere is manuale ſuum conflauit) ſexaginta libri regiarum cõſtitutionum, qui authore Leone iuris Romani & veteris & recentioris ſummam complexi ſunt. Hos quia integros non habemus, vtendum eſt & fragmentis iis quæ indulget nobis parens ille tuus alter obſeruationũ diuinis prope voluminibus, & ea ſynopſi quam publicè vtendam com-

commodauit vir clariſſimus Io. Sambucus. Opis etiam aliquid conferent Photij Conſtantinopolitani nomocanon, & in eum qui extant Theodori Balſamonis Anthiochæni patriarchæ commentarij. Veroſimile eſt eos emendatiſſimis libris vſos cum ex Latio in Græciam ius transferrent. Et iam obſeruati loci quamplurimi, quibus lucem illi authores diſperſere: receptæ ex iis emendationes plane innumeræ, fides facta verioris lectionis, ſi quando aut excuſi inter ſe, aut ſcripti cum ex-

cuſis diſcreparent. Paucu-lis exemplis aſpergam inſtitutionem hanc, ne manum de tabula (quod dicitur) ab aliis probationem præcepti huius petiturus, mouere compellaris. Martiani reſponſum de mortuo in locum alienum illato voluntate domini, in Florentinis pandectis ita conceptum eſt.[p] *Et licet poſtea ratum habuerit, quàm illatus eſt mortuus, religioſus locus ſit.* Norica editio, & ſcripti libri negationem admittunt: *Licet poſtea ratum non habuerit.* Florentinam lectionem confirmat Theophilus.

p *l. in tantum. 6. §. religioſum. ff. de re. diuiſ.*

philus. [q] Εἰ δὲ καὶ παρὰ γνώμην ἀπέ- *q Inſt. de re.diuiſ.*
θετο, μαθὼν δὲ τοῦτο κύριον ἡγήσατο τὸ πραχθὲν ὁ δεσπότης, καὶ οὕτως γένεται ῥε-λιγιόσος ὁ τόπος. *Sed ſi quis citra voluntatem intulerit: & id ſciens dominus ratum habuerit, ſit ſimiliter locus religioſus.* Longe diuerſa ſententia vtriuſque lectionis. Affirmatiua id habet, religioſum locum fieri, & ſi quis mortuus in locum alienum neſciente domino. illatus ſit, ſi poſt illationem dominus conſenſum præſtiterit, & factum approbauerit. Negatiua, fieri religioſum, ſi inferri mortuum dominus paſſus fuerit, & ſi poſtea eũ

pęnituerit. Contra quod in pādectis florētinis probatū eſt, iuſiurandū de calumnia neq; patrono neque parētibus remitti, [r] affirmatiuè legendū, æqué patrono ęqué parētibus; & Norica editio, & ſcripti libri cōfirmāt: quā potiorem eſſe lectionem ex Baſilicis manifeſtum fit. Synopſis, ὁ ἐπάγων, πρῶτος ὄμνυσι τὸν περὶ συκοφαντίας, ἐὰν ἀπαιτηθῆ. οὐκ ὄμνυσι πατὴρ ἢ πάτρων. *Qui iuſiurandum defert, prior iurat de calumnia, ſi hoc exigatur, quod non iurat pater aut patronus.* Sed & ex græcis emendandi, quamuis conſentiētes, excuſi ſcriptique codi-

[r] l. iuſiurandū. §. qui iuſ. ff. de iurei.

codices. In Papiniani reſpō ſo, hactenus & Florentina, & Norica editio, & ſcripti libri negatiué legendum exhibuerunt:[s] Si pupillus ſine tutoris authoritate nū-mos accepiſſet, nec locupletior factus eſſet, legatū huius debiti vtile eſſe, in futurum tempus collato ſermone, ſi poſt pupillus exſoluiſſet, quod affirmatiue legendum, *Et locupletior factus eſſet*, vel ea ratio ſuadet ſecundum quam dici ſolet, naturà obligari pupillum ex ea obligatione quam ſine tutoris authoritate contraxerit, ſi locupletior fa-

s l. cum illud. 25. §. heres. ff. quādo dies leg. ced.

ctus fuerit. Sed plane per-
ſuadet Harmenopulus, apud
t lib. 3. quem [t] ὁ δανείσας ἀναγκάζεται δεί-
ξαι τὸν νέον γενόμενον πλουσιώτερον, *cre-
ditor neceſſe habet docere pupil
lum ditiorem eſſe factum.* Vis
etiam ex Nomocanone lo-
cum emendatum conferri?
Difficilis eſt, nec dum ſatis
expedita ſententia Vlpiani
de partu ancillæ futuræ, an
vſucapi poſſit, propter ex-
poſitas ab eo Marcelli &
Sceuolę contrarias opinio-
nes: atque adeo inter inter-
v l. ſi alie pretes ipſos certamen eſt,
na. 10. §. an certum ius ipſe Vlpia-
Sceuola. nus deffiniuerit. [v] Id Pho-
ff. de vſu- tius exiſtimauit, qui pau-
cap. ciſſi-

ciſſimis verbis rem totam ex mente Vlpiani, vt videtur, complexus eſt. *Quod ex vacca vel ancilla furto ſurrepta natum eſt, etiam heres furis & emptor ignorans diuturna poſſeſſione vſucapit: quod enim natum eſt, nõ eſt pars eius quod furto ſurripitur.* Sed & ex iure pontifio iuri ciuili detergendo mutuaberis auxiliũ. Pleriſque locis inſerüit Gratianus Imperatorũ conſtitutiones, quibus eccleſiaſtica iura confirmabantur: eas aliter editas nonnunquam, ac excuſa & ſcripta iuris ciuilis habeant volumina, obſeruare licet.

Conferas velim, quo id probetur, Theodoſij imperatoris de epiſcopali iudicio reſcriptum, vt in codice Theodoſiano deſcriptum eſt,[x] & à Carolo magno citatum,[y] vtque ab ipſo Gratiano editum:[z] id conſtabit tibi, etiã ciuili iuri ex pontificio lucem adferri poſſe. Iam credo hæc documenta ſufficient ad veram lectionem ſine reprehenſione aſſerendam, aliis præſertim authoribus, quibus ſi quando minus rectè iudicatum fuerit, ſi falſam ſcripturam induxerint, prima inuratur nota. Vbi de fide librorum cer-

x lib. 16 tit. de epi. iud.
y In cap.
z can. qui cũque & can. ſeq. 11. q. 1.

certamẽ eſt, coniecturis locus dandus quidem, ſed is poſtremus. Cõiecturæ illæ, vt aliás planè ſcientias, ità maximè iuris prudentiam perdiderunt. Ego non admitto lubens, nec admitto niſi ſummorum magiſtrorum, neque enim Phæbades omnes, Pythoniſſæ. Tu vide fili quos è tanta ſcriptorum turba ſequaris, tibique ſit omni authoritate potior veritas. At diutius in eo quem primum gradũ huius artis quam inſtituo feci, cõmoratus ſum: venio ad alterum.

Poſtquam de lectione

cuiuſque legis conſtabit (id eſt τοῦ ῥήματος) ad ſententiam progrediendum eſt (διάνοιαν vocant) quando ſcire leges non eſt verba earũ tenere, ſed vim ac poteſtatem.[a] Laborat & græca lingua & latina propriorum vocabulorum quibus quæque res notetur penuria, vt cum plura ſint (quod ait Vlpianus)[b] negotia quàm vocabula, coacti ſæpe fuerint prudẽtes vno & eodem ad res varias notandas vti, & propria cuiuſque ſignificatione abuti. Ex eo factum, vt verba dextra manu porrecta (licet Plutarchi ea in re

a l. ſcire 17. ff. de legibus.

b l. natura. 4. ff. de praeſc. verbis.

re tranſlationem vſurpare) ſiniſtra exciperent interpretes,& quæ ſatis inter ſe conueniebant, quaſi aduerſantia & pugnantia opponerent. Hic igitur ſecundus eſt gradus ad eorum conciliãdorum artem, vt ſi quod ſit vocabulum ambiguum, qualia eſſe omnia Chriſippus exiſtimabat, in ſuas ſignificationes diffindatur. Hoc dialecticis eſt diuidere in omonimis, antequam diffiniantur. Cognitis variis ſignificationibus, & ſingulis locis adaptatis, diuerſa potius eſſe, quàm aduerſa quæ opponuntur facile

cõſtabit. Hac ratione quot antinomiæ diſſoluãtur vno & altero exemplo perdiſces fili. De vſufructu citantur contrariæ iuriſcõſultorum ſententiæ, imo vnus idemque Paulus contraria ſcripſiſſe putatur: alio loco dominij partem eſſe,[c] alio non eſſe.[d] Vtrumque verum eſt, nec ſibi aduerſatur Paulus. Vſusfructus verbũ πολύσημον. Nonnunquam pro eo iure vſurpatur quod cuique in re ſua, re propria, competit: vt ea vti pro arbitrio poſſit, eius ſit moderator & arbiter: atque id ius fundi dicitur, & pars rei, pars dominij eſt,

c *l. vſusfructus 4 ff. de vſu fruc.*

d *l. recte. 25. ff. de verb. ſig.*

eſt, [e] quia id propriũ cuiuſque eſt maximè quo is vtitur fruitur. Sæpius pro eo iure quod quis habet vtendi fruendi re aliena: [f] & id non rei ius, ſed perſonæ: [g] ideo nec dominij pars, ſed ſeruitutis eſt. Item de capitatione vulgata ſunt Imperatorum reſcripta duo contraria, vnum quo emptori fundi regreſſus aduerſus venditorem datur, qui in vendendo minorem capitationem dixerit: [h] alterum quo capitatio cenſibus eximitur, & prohibetur plebs vrbana pro capitatione ſua conueniri. [i] Sola omonimia

e l. ſi à reo 70. §. ſi reo. ff. de fideiuſ.
f l. 1. ff. de vſuſ.
g l. 1. ff. de vſuf.
h l. ſi minor. 9. co di. de act. emp.
i l. vnica. C. de capitat.

vocabuli facit controuerſiam. Capitatio enim pro eo cenſu qui olim ob ſingula hominum capita pendebatur, poſteriore conſtitutione accipitur: quo de genere, eſt Valentiniani & Valentis reſcriptum ad Cynegium præfectum prætorio: [k] priore, pro tributo ſiue indictione, quæ pro ſingulis iugis quibus agri coluntur ſoluitur. Iumenta olim capita dicta ſunt, & quantum iugo eorum vno arari poterat, id veniebat in deſcriptionem tributariã, illatioque ipſa capitatio dicta, aliquando iugatio, [l] nunnunquam

k l. cum antea C. de ag. & cenſ.

l l. immunitates. C de agric.

quam iugorum capitatio,[m] vt in græca Iuſtiniani cōſtitutione ξυγοκέφαλον.[n] Prima ſignificatio, ad tributum perſonæ ſpectat, poſtrema ad præſtationem quæ propter fundum exigitur: nam & hæ duæ tributorum ſpecies, de quibus non contraria, ſed diuerſa iura. Eius generis antinomiæ planè innumeræ, in quibus diluendis vna hæc ſequenda & ſeruanda ratio eſt de qua diximus, vt verbi ſignificationes excutiantur. Non in verbo tantùm ambiguitas eſt, eſt & in oratione: atque eius etiam diligenter inue-

m l. j. C. Theod. de immunit.

n Non. 57.

ſtiganda ſignificatio eſt, ſi quid opponatur contrariũ. Nolo te in exẽplo quęrẽdo diutius laborare, fili: hac oratione, *Quanti ea res eſt*, aliquando verum rei pretium, [o] aliquando id quod intereſt, id eſt commodum etiam & emolumẽtum, ſiue vtilitatem, expreſſerunt iureconſulti. [p] Hæc quantum inter ſe differant, nemo eſt qui non intelligat. Sunt quæſtiones in quibus propter hæc verba de vtilitatibus certatur, vt cum fideiuſſor in ius vocatum ſiſti ſtipulanti promiſit: quo caſu quæri ſolet, ſi procurator ſtipu-

o l. vnica ff. ſi quis ius dic. nõ obtemp.

p l. ſi per alium. 5. ff. ne quis eũ qui in ius voc.

ſtipulatus fuerit, eiuſne an domini vtilitatem ſpectare oporteat: [q] Sunt in quibus rei æſtimatio tantùm vertitur: atque hæ quidem pluri mæ, quod generalis deffinitio quæ ab Vlpiano tradita eſt comprobat ſatis.[r] Requiris aliud exemplum. Lege Aquilia teneri dicitur qui damnum fecit:[s] ex edicto Prætoris caueri ſolet, ne damnum faciat, qui metuit ex vicini facto incommodũ.[t] Damnũ facere dicitur, & qui infert & qui patitur: paſſiuam & actiuam ſignificationem illa oratio præfert, quę ſi diſtinguatur,

q l. ſi procurator. 14. ff. ſi quis caut. ſiſt.

r l. item. 179. & l. hæc verba. 193. ff. de ver. ſig.

s l. ſi ſeruus 27. §. huius legis. ff. ad leg. aqui.

t l. Proculus 26. ff. de dam. inf.

aperta erit ſentētia. Ad hoc genus diſſoluendi contrarij & hæc ratio pertinet, vt quæratur factum an ius oratione expreſſum ſit: eoque ſpectat quod plæriſque locis iurecōſulti vſurparunt, verba cum effectu eſſe accipienda, [v] vt non ſimplex & nudum factum ſpectemus, ſed euentum facti. Sic inteſtatus dicitur & qui fecit teſtamentum, cum facere non poſſet: [x] ſic non ſatiſdediſſe, qui fideiuſſorem dedit minus idoneū: [y] ſic non nupſiſſe quæ ei coniuncta eſt cuius nuptiis interdictū erat. [z] Eo modo grauiſſima iuriſ-

v d.l. ſi per aliū.

x l. j. ff. de ſuis & leg.

y l. quoties. 6. ff. qui ſatiſ. cog.

z l. hæc conditio.

iuriſconſultorum conten-tiones ſedari debent, qua-lis eſt, quæ noſtræ ætatis & exercuit, & exercet etiam nũc viros eruditiſſimos, de obligatione in diem colla-ta, vtrum præſens ſit an poſt diem naſcatur. Sunt ex iu-reconſultis qui debitorem ita velint accipiendum, à quo inuito exigi pecunia poſſit: [a] non poteſt autem ante diem, quoties in diem collata eſt obligatio. [b] Sunt qui preſentem obligatio-nem eſſe velint, & in diem collatam tantum ſolutio-nem. [c] Tota diſſentio in ver-bo eſt, non in re. Debitor

10. ff. de condi. & dem.

a l. debitor. 108. ff. de ver. ſig.

b l. qui hoc anno 42. ff. de verb. obl.

c l. centeſimis 46. ff. de ver. oblig.

in diem, etiam ante diem debitor eſt, verbo tenus: imo re quoque ſi ſubſtantiam obligationis ſpectemus: non eſt effectu: quia exceptionem paratã habet qua ſe tueátur, ſi ante diem conueniatur. Ad has verborum quæ rei diſtinguendæ ſeruiunt, excutiendas ſignificationes, multũ conducit lectio eorum librorũ, quos multos eius temporis, quo iureconſulti claruerunt, edidere, non hiſtoriographi tantùm, ſed theologi quoque, & poëtæ. Ex iis verborum poteſtas peti poteſt, vis atque vſus.

Quem

Quem penes arbitrium eſt, &
ius & norma loquendi.
Exemplo ſit quod de capitatione diximus, & ad res & ad perſonas eius appellationem pertinere. Hoc probant authores latini. De perſonis Ammianus Marcellinus loquutus eſt eo loco. *Pro capitibus ſingulis vicenos quinos aureos reperit flagitari:* & Tertullianus [d] *Hominum capita ſtipendio cenſa.* De rebus Saluianus: [e] *Cum rem amiſerint, amiſſarum tamen rerum tributa patiuntur: cum poſſeſſio ab iis receſſerit, capitatio non recedit.* Vides fili, vel ex hoc vno vides

d *in Apologetico.*
e *lib. 5. ad Eccleſiam.*

quantum proſit futuro iureconſulto bonorum au-thorum frequẽs lectio, non otioſa & perfunctoria, ſed ſeria & ſolida, vt qui & in ea laborandũ, verum (quod de philoſophia Neoptolemus apud Ennium dicit) paucis arbitrãtur, hi ſibi ad veram iuris cognitionem iter præcludant. Verborum vim non ratio, non præceptio vlla docere poteſt, ſolus vſus comprobat, & con firmat. Adhibenda tamen quamuis gnaro, & germanę ſignificationis perito cautio eſt diligens, quo magis ex eo præcepto conciliandi

di rationem conſequatur.
Et hæc quidem vna hac regula comprehendi poteſt, quę Iulianum authorem habet: [f]vt ex iis ſignificationibus, quas ſermo ambiguus exprimit, accipiatur ea quæ rei gerendæ aptior eſt. Id cum in teſtamento-rum, [g]actionũ, & exceptionum, [h]cõtractuum denique [i]iure probatum ſit, vt valeãt magis quam pereant: in legibus quoque receptum, vt ea vox accipiatur quæ vitio careat: [k]id eſt, quæ vtilem faciat legis ſanctionẽ: cui deciſio, mens, & ratio legis reſpondeat: quę mini-

f l. quoties. 67. ff. de reg. iuris.
g l. quoties. 12. ff. de reb. dub.
h l. in cõtrahenda 172 ff. de reg. iuris.
i l. quoties. 80. ff. de verbo. oblig.
k l. in ambigua. 19 ff. de leg.

mum abhorreat àb æquitate: & cum pauciſſima verba ſint quæ non aliquam ambiguitatem contineant: is labor, hæc opera; & multa & neceſſaria in legibus quæ contrariæ videntur, vt ſignificatio excutiatur, & rationi cuiuſque legis adſcribatur. Facem nobis ea in re præferunt iureconſulti. Vlpianus, ex Senatuſconſulto, quo pretia rerum venditarum quæ ad eos contra quos eſſe iudicatum cum petita hereditas eſſet, perueniſſent, reſtitui cautum erat, natas quæſtiones illa ratione diſſoluit, quòd verbum

bum Perueniſſe ambiguum ſit, vno ſignificatu id contineat quod prima ratione fuerit, altero id quod durat, ex quo quis factus ſit locupletior, & poſtrema illa ſignificatio Senatuſconſulti ſententiæ aptior ſit, quo non teneri exiſtimãtur quibus pretium rerum venditarum periit. [l] Paulus cautionem explicãs quæ à procuratore minoris exigi ſolebat, *Si ille in integrum reſtitutus eſſet, hereſue eius, aut is ad quem ea res qua de agitur pertinebit* (ſic enim à Papiniano concepta eſt) [m] heredis nomen ambiguum eſſe

[l] *l. vtrum 13. ff. de pet. hered.*

[m] *l. 3. fi. ratã rem hab.*

notauit; aliquando ad proximum tantum heredē pertinere, aliquando ad heredem heredis, & omnes ordine ſucceſſores: at poſteriorē ſignificationem, cautioni prætoriæ conuenire magis, collatione eorum caſuum in quibus priori locus eſt confirmauit.[n] Aliorum in aliis quæſtionibus eadem cura, vt verborum poteſtate notata, rerum quibus verba ſeruiebant ſummam conſtituerent, & cuique veram ac propriam ſignificationem adaptarent: nec eſt aliud quod in hoc artis noſtræ gradu inqui-

n l. ſciendum 70. ff. de ver. ſig.

rendum putem.

Poſtquam de eo tibi cōſtiterit, in vtraque quæ opponatur lege, idem verbū, eodem ſignificatu accipi: ad artis gradum conſcendes tertium, in quo de ſtatu rei de qua controuerſia eſt, inquirendum. Hic ſiſte pedem fili, res eſt magnæ operæ, nec mediocris indaginis. Hoc primum quærendum eſt, vtrum de genere toto, an de ſpecie aliqua quid ſcriptum ſit. Audi Ciceronem:[o] *Si ex contrariis legibus controuerſia naſcatur, cum inter ſe duæ videntur aut plures leges diſcrepare, conſi-*

[o] lib. 1. de inuētione

derandum eſt vtra lex de genere omni, vtra de parte quadã: vtrum communiter in omnes, vtrum in aliquam certam rem ſcripta videatur. Quæſtionum duo ſunt genera ſumma, aliæ infinitæ, finitæ aliæ: illæ de genere atque vniuerſo, hæ de certa ſpecie. Et quidem cùm de genere vniuerſo quid ſtatuitur: valde perſpicacem & diligentem eſſe oportet, quando ita & proditum & ſeruatum eſt, generi per ſpeciem derogari, atque id potiſſimũ eſſe quod ad ſpeciem directum eſt. ᵖPericuloſiſſimæ ſunt in iure deffinitiones,

p l. in toto 80. ff. de reg. iur.

quod

quod cum diuerſæ circunſtantiæ in facta quæque incidant, vix fieri poſſit vt iura non ſubuertantur quæ de vniuerſo genere conſtituta ſunt. Definitiones dico quas noſtri regulas, philoſophi axiomata nuncupant: cuiuſmodi eſſe in iure quædam profiteri non audeo. Quæ id nomen ſibi vendicant, ex iure factę ſunt, id eſt ſingularum ſpecierum collectione, nec ex iis ius ſumi poteſt; quod Paulus ait; [q] quamquam id earum præcipuum munus & officium. Ex iis ius ſumi non poteſt: quoniam ad eas

[q] *l. j. ff. de reg. iur.*

tantum ſpecies pertinent, ex quarum collectione factæ ſunt: & cùm infinita ſint quæ inter homines geruntur negotia, ad omnia de quibus idem quæri poteſt non porrigantur: ſed ea tantum in quibus par ratio, vt vel iuriſdictione, vel interpretatione ſuppleri poſſint.

r l. nam vt ait. 13. ff. de legibus.

[r] Si in aliquibus vitiatę fuerint, perdunt officiũ ſuum. Nolo in eo probando pluribus immorari quod ſatis perſpicuum eſt, vel ex ipſis iureconſultis. Paulus cùm vulgatã iuris regulam propoſuiſſet, qua traditum eſt extingui obligationẽ quæ in

in eum caſum incidit à quo incipere nō poterat: ſtatim ſubiecit, eam in omnibus verā non eſſe.[s] Celſus cum expreſſiſſet regulam Catonianā ita deffiniuiſſe quod legatum inutile foret ſi teſtamenti facti tempore teſtator deceſſiſſet, quandocumque deceſſerit non valere, ſtatim ſubiecit in quibuſdam eam deffinitionem falſam eſſe:[t] & quæ ſub eo titulo, quo de ea regula tractatur, habentur reſponſa omnia, Pauli, Papiniani, Vlpiani; nihil aliud quàm ſpecies & caſus exhibent, in quibus ei deffinitioni lo-

s *l.pluribus. 140. ff.de ver. oblig.*

t *l.j.ff.de reg.Catoniana.*

cus non ſit. Atque id eſt quod veteres interpretes induxit, nulli vt labori parcerent in exceptionibus, fallentias vocant, conferendis, ad leges eas quibus paulo generalius definitũ aliquid videbatur. Teſtantur ingentia illa, quæ commentariorum modum excedunt, volumina, ad poſtremos duos titulos digeſtorum, quibus quæſtionũ omnium ſummam contineri perperam exiſtimantes, in eo laborarunt, vt in quibus fallerent obſeruarent religioſé. Labor, prope dixi, iam dico ſciens volenſque,

que; inſanus potius quàm improbus. Ex ſingularibus titulis depromptæ definitiones illæ cum verborum tum rerum, quæ ſuis locis redditæ planam & facilem reddant ſententiam, nihil vt reprehendi poſſit, nullis vt cautionibus opus ſit: generaliter acceptæ, multis contrariis refellantur, & obruãtur. Alterius quidem tituli interpretationem veram, atque ab antiqua illa ſcabie vindicatam, debet ętas hęc noſtra, ornatiſſimo viro ac eruditiſſimo Petro Fabro: alterius tentarunt plures, aſſequuti ſunt meo

iudicio pauci. Ego ſimbolum meum contuli non infœliciter, niſi ipſe mihi ſuffenus ſum, ſed ei lucem inuident leges aliquot, quibus tutum domicilium ex animi ſententia nondum licuit conſtituere. Interim dum extrema huic labori manus imponetur, hanc for mulam quam in omnibus legibus ſequaris habe, vt ad quam quæſtionem quælibet pertineat conſtet. Cuiuſque inſcriptio excutien da tibi eſt diligenter, quo ex libro, cuius authoris deprompta ſit. Librorum qui à Iureconſultis conſcripti ſunt,

ſunt, alij ſingulares, de quorum ſubiecto dubitare non licet, quando ex ipſo titulo manifeſtum eſt, cuiuſmodi ſunt, Vlpiani de officio pręfecti vigilũ, de officio Prætoris tutelaris; Pauli ad legem Cinciam ad legem Falcidiam: alij multiplices ac varij. Rurſus alij certum ſubiectum & ordine certo pertractatũ continent, quales eorundem ad edictũ Vlpiani octoginta tres, Pauli octoginta: alij promiſcui, & vt ita dicam miſcellanei, quibus variæ quæſtiones vario ordine pertractantur: Opinionum, quæſtionum,

reſponſorum, ſentẽtiarum. Qualeſcumque ſint ex quibus leges depromptæ ſunt, ad ſpeciem ad quam quęque pertinent conſtituendam valde conducunt. Id verò vel inſcriptio libri, vel ſeries tractatus, denique legum aliarum quę ex iiſdem libris petitæ ſunt collatio, ſtatim ſuggeret. Collationis huius præcipua vtilitas, quæ cũ olim difficilis eſſet, quod ſub diuerſis titulis leges habeantur quę quoque libro continentur, iam peruia facta eſt eius indicis ope ac beneficio quem eruditiſſimus vir Iacobus Labit-

tus,

tus,velut penum ac promptuarium quoddam nobis indulſit. Vereor ne quod volo non ſatis intelligas. Collige animum fili, &ex iis quæ mox ſubiiciā exemplis,te ad aliorum interpretationem compara. Ad verum cuiuſque legis ſenſum exprimendum, id primum ac præcipuum eſt, vt quæ verbis ac ſententiæ conuenit ſpecies ponatur, caſum veteres dixerunt, in quo ſtatuendo (namque id neceſſarium eſſe intellexerunt ſatis) quàm ridiculi fuerint,magna ex parte iam vel dupondij agnoſcunt.Neq;

verò ea res tam eſt in facili, cum quę ab hominibus cōtrahūtur negotia plane ſint infinita, varienturque cum locis & temporibus, tum perſonarum circunſtantiis maximè. Facilior hæc opera eſt in principum conſtitutionibus quàm in reſponſis prudentum: id eſt iis legibus quæ in codice habentur, quàm quę in pandectis. Principum quæ extant reſcripta fere omnia, reſponſa ſunt ad relationes, ſiue conſultationes, cum priuatorum, tum magiſtratuum: quę ipſæ integræ & plenæ eſſe debent, [v] vt totam cauſam

v l. 1. & l. 3. cod. de relat.

ſam

ſam complectantur, id eſt factum, eiuſque omnes circunſtātias: cuiuſmodi ſunt Plinij ad Traianum, Symmachi ad Theodoſiū, aliorum ad alios epiſtolæ. Iſtiuſmodi integrę non extant in libris noſtris, ſed mutila tantum reſcripta imperatorum, ex quibus tamen quid in facto fuerit de quo conſulti ſunt, cōiicere laborioſum non ſit. Itaque ego cōſulo & author ſum, vt ſingula earum legum quæ in codice habentur verba diligenter excutiantur: omnibus enim ſua vis ineſt, vel ad facti differentiam notan-

dam, vel ad iuris rationem conſtituendam: vt non percurrenda, quod à pleríſque ſolet fieri, ſed ponderanda ſint omnia, neque eſt quod ad conciliationem eorum quæ aduerſari videntur faciat magis. Pręſtabo vel vno exemplo vt id intelligas. Eorumdem imperatorum, Diocletiani & Maximiani, reſcripta duo ſunt quibus de vſufructu locato reſponderunt planè in contrariam ſententiam: altero, morte conductoris eum non extingui:[x] altero, mortuo conductore, ei qui locauit ius vtendi fruendi non eſſe denegan-

x *l. ſi ſocerus. 17. cod. de iure dotiũ.*

negandum: y quod perinde eſt atque ſi extingui dixiſſent: cum per conſolidationem, quæ fit accedente eo ad proprietatem, extinguatur. z Quot exercuerit interpretes iſta legum pugnãtia & veteres & recẽtiores, eorum ſcripta probant ſatis. Martinus, ex his qui æuo priore floruerunt non illaudatus, nec ignobilis, qui in defendenda vulgari lectione aliis iuris partibus valde conſtans fuit non poſſe cõciliari aut componi eam controuerſiam, niſi poſterioris legis verbis commutatis exiſtimauit, vt pro

y l. ſi domina. 10 Cod. de vſuf.

z §. fin. inſtit. de vſuf.

(*conductricis*)reponatur(*loca tricis*) pro (*ei quæ locauit*)inſeratur(*ei quæ conduxit*:vt ſit ſentētia, mortuo eo qui locauit,vſumfructū cōductori non perire. Atque hunc quidē ducē eius opinionis, plerique ſequuti ſunt. Alij ſalua lectione veterū Codicum, aliam eſſe, verborum ſignificationem prodiderunt,vt per ius vtēdi fruendi vſumfructum non ſignificari ſtatuerent. Omnes dum verba legum illarum percurrunt,nec ponderant, luctantur cum laruis. Id certum vtique, alia conſtitutione id velle imperatores, morte

morte conductoris vſumfructum extingui, alia non extingui: nec eſt quod aut verba mutentur, aut de illorum ſignificatione certetur; ſola ſpecies ius diuerſum induxit, & in ea ſpecie de qua conſulti ſunt Imperatores, vtrumque eorum reſcriptum verum eſt. Ex verbis ipſis nota ſpecies, quod ante hanc diem nulli aduerterunt, adhuc in iis conciliandis laborãtes, qui valde ſibi conuenere. Cum reſponderũt vſumfructum extingui, conſulti fuerant de vſufructu locato à domino proprietatis, idque prin

cipium eius conſtitutionis præ ſe fert, *Si domina proprietatis:* eoque caſu dubiũ non eſt mortuo conductore vſumfructum extingui, vt qui in eius perſona conſtitutus ſit, & ab ea pendeat totus, vt eius morte ad proprietatem redeat, & ei conſolidetur, quo ipſo interit & extinguitur. At cum non extingui ſcripſerunt, conſulti fuerant de vſufructu locato à fructuario, penes quem ſolus erat vſusfructus non etiam proprietas, idque principium quoque reſcripti probat, quo proponitur ſocrus fundi

pro-

proprietatem deducto vſu-
fructu filiæ primum donaſ-
ſe, deinde eius vſumfructũ
in dotem dediſſe:ac de do-
te reſpondetur argumento
à locatione vſusfructus pe-
tito, quod ſicut non extin-
gueretur locatus à matre fi-
liæ ea mortua, ſic nec in do-
tem datus. Denique hoc
ius eſt. Vſusfructus conſti-
tutus in perſona locatoris,
conductoris morte non ex-
tinguitur;& hic caſus poſte
rioris reſcripti: conſtitutus
in perſona conductoris, ſi-
mul cum eo interit, qui ca-
ſus prioris. Id ita eſſe, Pauli
de vſuſtuctu vendito reſ-

ponſum liquidò cõfirmat. Sic ille. *Cum vſumfructum mihi vendis, intereſt vtrum ius vtendi fruendi quod ſolum tuũ ſit vendas, an vero in ipſum corpus quod tuum ſit, vſumfructũ mihi vẽdas. Nam priore caſu, etiamſi ſtatim morieris, nihil mihi heres tuus debebit, heredi autem meo debebitur ſi tu viuis: poſteriore caſu, heredi meo debebitur nihil, heres tuus debebit*. Hi plane caſus ſunt quos diuerſis reſcriptis expreſſerunt imperatores, vt non mirum ſit diuerſa iura eſſe conſtituta, præſertim cum eadem ratio locationis & venditionis ſit, conductio-

ductionis & emptionis, iiſdemque regulis conſiſtant, illi contractus: [a] nec aliud effugium quærendum quò ſalua ſit vtraque imperatorum ſententia, quàm vt ſpecies obſeruetur de qua conſulti reſponderunt, quam in omnibus fere conſtitutionibus ex earum verbis eodem modo licebit conſtituere. In reſponſis prudentum plus operæ ac induſtriæ eſt. Pleræque quæſtiones ex facto ab iis tractatæ ſunt, è re nata, & vt cum dialecticis loquar, de indiuiduo: quod & illi in ſcribendo expreſſerũt, ver-

[a] *l.2.ff. de loc. & cond.*

bis huiuſmodi : *ex facto agitatum eſt*, [b] *ex facto tractatum eſt*, [c] *ex facto quæritur*, [d] *ex facto quærebatur*, [e] *ex facto proponebatur:* [f] & id quoties occurrit, facile eſt ſpeciem id eſt ὑπόθεσιν ipſam conſtituere:alioqui difficile eſt. Difficilius fuit certè veteribus, quorum tempore leges tacitis authorum nominibus conſcribebãtur, nec notato quidẽ libro ex quo deromptæ ſunt : quicumque nobis inſcriptiones eas quibus vtimur ſuppeditauit, magna otia fecit. Ex iis,ad caſum iis quęſtionibus aptandum etiam quę gene-

b l. ex facto. 19. ff. de her. inſt.

c l. cum ſeruus. 39 §. ſcio. ff. de leg. j.

d l. Pomponius. 13 §. ex facto. ff. de acq. poß.

e l. ex facto. 30. ff. de neg. geſtis.

f l. ex facto. 35. ff. de hered. inſt.

generalius tractatæ ſunt ars petita eſt quam ante propo ſuimus: vt ſi ſit certum libri ſubiectum, ad illud quęſtio referatur, ſin diuerſa ſed continua & digeſta materies, ordo ac ſeries tractatus ſpeciem exhibeat: ſin opus miſcellaneum, collatio legum quæ ex quoque libro petitę ſunt caſum proprium repræſentet, ad quē reſponſum quodque pertineat. Huius artis quæ ratio ſit, & quod momentum ad concilianda ea quæ contraria videntur, ſubiecta exempla confirmabunt. Vrbanorum prædiorum deffinitio

apud Vlpianū hæc eſt,[f] omnia ædificia, non tantum quæ ſunt in oppidis, ſed & ſi ſtabula, & meritoria in villis ac vicis fuerint, & prætoria voluptati tantùm deſeruientia, & horti in ædificiis conſtituti. Hæc ſi quæſtioni ac tractatui ſeruitutum acommodetur, quod vulgus interpretum facit, conſtare non poteſt. In ſeruitutum materia, vrbana prædia accipiuntur generaliter, ædificia omnia etſi in villis ędificata ſunt, ad quēcumque vſum comparata.[g] Diſtinctio illa locum non habet, vtrum ad voluptatē tantùm

f l. vrbana. 198. ff. de ver. ſig.

g §. prædiorum. inſtit. de ſeruit. l. j. ff cōmu. præd.

tantùm ædificata ſint an ad
neceſſitatem, putà cogen-
dorũ fructuũ gratia: quam
diſtinctionem expreſſit ſua
definitione Vlpianus: de-
niq;,horti vrbanorum præ-
diorum appellatione non
veniunt, cum de ſeruituti-
bus agitur. Neque ergò ex
eo tractatu ſpecies vlla cõ-
uenire poteſt quæ partibus
omnibus definitionis reſ-
pondeat. Quæ reſpondeat,
ex artis eius quã tradimus
primo præcepto ſuppetit:
id eſt, vt libri ex quo peti-
tum reſponſum eſt, argu-
mentum expendamus. Li-
ber eſt ſecundus Protri-

bunalium. Eius argumenti decẽ Vlpianus conſcripſit quibus omnibus cauſas perſequutus eſt, quæ nec mandari nec delegari à Prætoribus, Preſidibuſve poſſũt, ſed ab ipſis pro tribunali expẽdi: Cuiuſmodi ſunt de ſalariis, mercedibus, tutorum curatorumque dationibus, tranſactionibus alimentorum, alienatione prædiorum pupillarium. Et quidem ea deffinitio ad poſtremam cauſam pertinet, idque verba Senatuſconſulti quod de rebus pupillorum non alienandis Tertulo & Clemente conſuli-

ſulibus factum eſſe dicitur, conuincunt.[h] Prohibentur tutores & curatores pupillorum prędia ruſtica & ſuburbana diſtrahere, vrbana vendere permittitur,[i] quæ ſi non ſufficiant, adiri iubetur Prætor in vrbe ſcilicet, Pręſes in prouincia, qui ęſtimet, id eſt cognoſcat ipſe, quæ ex ruſticis alienari aut obligari poſſint. In ea quæſtione id maximè verſatur quid veniat vrbanorũ prædiorum appellatione, quæ ſine decreto alienari potuiſſe ante Conſtantini tempora certum eſt, eoque ſpectat illa definitio qua de agi-

h l.j.ff.de rebus eorum qui ſub tut.

i l.lex.22 Cod. de ad.tut.

mus ædificia vt veniãt omnia in oppidis, in villis ſtabula, & alia meritoria, prætoriaque voluptati tantum deſeruientia, horti deniq; ædificiis comprehenſi .Excluduntur iis verbis tacita interpretatione , ædificia fructuum cogendorum cau ſa conſtructa, hortique nóminatim qui plurimùm in fructu ſunt. Vt conueniat hæc definitio , quæſtioni huic, facile iudicabit qui rationem Senatuſconſulti ſpectauerit. Fuit ea, quod quæ in vrbibus ſunt ædificia magni pretij eſſe ſoleãt, reditus non æque magni,& ſatà-

ſatagendum ſit, vt quæ am-
pliorem reditum ferunt pu-
pillo ſalua ſint, cuiuſmodi
ſunt ruſtica prędia & ſubur-
bana, quamuis in ædificiis
cōſiſtant, de quibus tantum
non alienandis Senatuſcon
ſulto cautum eſt[k] Vides fili
vt libri ex quo reſponſum
petitum eſt titulus veram
ſpeciem exibeat, quæ deci-
ſioni cōueniat, ab aliis ſpe-
ciebus alienæ. Lubet hoc
idem alio exemplo cōpro-
bare. Eiuſdem Vlpiani a-
liud reſponſum eſt, quo de-
finiuit eum qui in carcere
ſit neque vinctum, neque
in vinculis eſſe.[l] Id ſi ad

k l. non ſolū. 4. l. ob æs. 12. C. de prædiis mino.

l l. verum eſt. 216. ff. de ver. ſig.

edictũ ex quo maiores reſtituũtur in integrum quod in vinculis eſſent, referas, plane falſum eſt: quippe, eo edicto vinculorum appellatione contineri & carcerem, & quamuis cuſtodiam proditum eſt.[m] Propriam ſpeciem cui deffinitio conueniat, ſuggerit libri titulus ex quo petita eſt. Is primus ad legem Æliam Sentiam, cuius diuerſis capitibus cautum, qui, à quibus manumiſſi, quam libertatẽ conſequerẽtur, alteróque nominatim ita præſcriptũ, vt ſi quis pœnæ cauſa à domino vinctus eſſet, is manu miſſus

m *l. ſuccurritur. 9. ff. ex quibus cauſſis maio.*

miſſus ius ciuitatis Romanæ non conſequeretur, ſed dedititiorum numero adſcriberetur, quod ex eiuſdem Vlpiani fragmētis quę titulorum nomine circunferuntur, conſtat.[n] Et quidē Pauli reſponſum eſt, quo fideicommiſſariam libertatem ei non deberi quem poſtea vinxit dominus, tradidit.[o] Atque eo referenda deffinitio, illa quam ex Vlpiano propoſuimus: vt qui non in vinculis ſed in carcere tantùm habitus à domino ſit, in ea cauſa non ſit quā expreſſit lex Ælia Sentia, vt ad libertatem non

n tit.j.

o l.fideicō miſſa.43. ff. de fideicom. libert.

perducatur. Vincula ad pænam faciũt, carcer ad cuſtodiam:& multos fuiſſe etiam dominis chariſſimos, qui cuſtodiri ſolerent, errones, fugitiuos, alios id genus ſeruos, varia iureconſultorum reſponſa probant,[p] vt legi id ſit conueniens, ne in carcere habiti pro vinctis haberentur. Adiiciã exemplum tertium quò magis id inſinuẽ tibi, argumẽtum librorum ex quibus quæque leges petitæ ſunt, ad antinomias diſſoluendas ex caſus poſitione conducere maximè. Pauli ſententia eſt, ter enixam videri mulierẽ quæ terge-

p l. in rebus. 18. ff. cõmod. l. contractus. 23. §. fin. ff. de reg. iuris.

tergeminos peperiſſet.[q] Accurſius ad Senatusconſultum Tertullianum pertinere putauit, quo, ingenua quæ ter, libertina quæ quater peperit, ad filiorum hereditatem vocabatur.[r] Falsò, ſiquidem Paulus libris receptarum ſententiarum, ex profeſſo de eo Senatuſconſulto tractans, eam quæ vno partu tres edidiſſet, ius liberorum non conſequi ſcribit. Redi ad artem fili, & inſcriptionẽ huius reſponſi in quo laboras perlege. Sic habet: *Paulus libro ſecundo ad legem Iuliam & Papiam.* Acta res eſt: ad illud legis

> [q] *l. ter enixa 137 ff. de ver. ſig.*

> [r] *l. 2. C. de iure lib. §. ſed nos inſt. ad Se. Tertyll.*

Papiæ Poppęæ caput refe-
rēda deffinitio, quo ei quæ
ter peperiſſet ſolidam here
ditatem capere permitteba
tur. Ea lege liberorum nu-
merus circunſcriptus eſt,
non partus multitudo, ad
ſobolem procreandā exci-
tare voluerunt eius autho-
res ſingulos, quibus nuptię
minus gratæ erant, immuni-
tate conceſſa, quod & ius li
berorum dictum eſt: vt non
quoties pepererit mulier
ex ea lege obſeruādum fue
rit, ſed quot liberos ſuſce-
perit, ſatiſque ſit ad impe-
trandā immunitatē vel vno
partu tres edidiſſe: quod
& in

& in interpretatione eius cōditionis libertati ancillę adiectæ(*ſi tres pepererit*)obſeruari ſolet. [s]Verum ad primum præceptum hæc exempla ſufficiãt, cui tum locus eſt, cum vnum argumẽtum libri ex quo reſponſa petita ſunt. Alterum eſt, vt ex ordine tractatus ſpeciẽ petamus, qualem in commentariis ad edictum licet obſeruare, non diuerſum ab eo quem Tribonianus in digerendo iure ſequutus eſt. Exemplum habe. Verba hæc, *contraxerunt geſſerunt*, non pertinere ad ius teſtandi Vlpianus ſcripſit.

[s] *l. Areſcuſa. 15. ff. de ſtatu hominum.*

t l. verba contraxerunt. 20. ff. de ver. ſig.

t Verum non eſt pleriſque caſibus, in eo tractatu de quo Vlpianus ſenſit, veriſſimum. Quis ille fuerit libri ex quo reſponſum petitum eſt ſeries arguit. Is liber eſt duodecimus ad edictum. Decimo explicauerat edictum de calumniatoribus: hic ordo, vt de cauſis reſtitutionum poſtea ageret: & hæ diuerſis edictis edictiue partibus comprehenſæ, vt vno libro expoſitæ omnes non ſint. Vndecimo quidẽ ille, ſi quid metu, dolo, ętatis lubrico factum eſſe dice retur; ſequuntur quas capitis diminutio, abſentia, alie natio

natio mutandi iudicij cauſa facta induxit:& illis liber duodecimus attributus. AC edicti eius quo de capite minutis cautum eſt verba hæc fuiſſe ex eodem Vlpiano notatum eſt.[v] *Qui queue poſteaquàm quid cum his actū, contractumve ſit, &c.* Denique Prętorem ita decreuiſſe cōſtat, vt ſi quid qui geſſerint, contraxerint, antequam capite minuerentur eius actionem etiam poſt capitis minutionem ſubire compellerentur. Verba gerendi, contrahendi, generaliter accipi in edictis reſtitutoriis reſponſum fue-

[v] *l.2.ff. de cap. minutis.*

x l. ait pretor. 7. ff. de minor.

rat,[x] coarctatur eo cuius ſpeciem quærimus, vt ſi quis teſtamentum fecerit antequam capite minueretur, ex eo actio non ſit poſt capitis minutionē. Et quidem ita eſt, cum alia negotia rata ſint poſt capitis minutionem, quæ ante geſta contractaue ſunt: irritū fit capitis diminutione teſtamentum: [y] vt geſtorum & contractorum appellatio, ad eius ius porrigi non debeat. Poſtulas exēplum aliud. Scripſit Paulus habere licere dici duobus modis: altero iure dominij, altero ſine interpellatione. [z] Petita verbi huius

y l. ſi quis 6. §. irritum. ff. de iniuſto. rupt. & irr. teſt.

z l. habere. 188. ff. de ver. ſig.

huiusinterpretatio ex libro trigeſimotertio ad edictū, quo de cōtractu emptionis & vēditionis, deque actione ex eo contractu cōpetente tractatum, ordo ille librorum indicat. Trigeſimoprimo de depoſito, ſequenti de mandato & ſocietate ſcripſerat, ordo is vt de emptione ageret poſtea, quo contractu id conuenit plurimùm, vt rem emptam emptori liceat habere.[a] Id ſic accipiendū eſſe dicitur, vt habere emptor intelligatur, ſiue dominus factus ſit, cum à domino vendita & tradita res eſſet, ſiue non ſit

[a] *l. ex empto. 11. §. qui autē. ff. de act. emp. l. habere. 57. ff. de euic.*

quidem, ſed rei emptæ ac traditę à non domino, controuerſia non fiat, quæſtio non fiat, nemo eam euincat. Hæc ſignificatio habendi propria huius tractatus eſt, aliis æquè ſpeciebus non conuenit. Propria ideo huius tractatus, quod venditori neceſſe non ſit rem emptoris facere,[b] id eſt rei dominium in emptorem tranſferre, ſed tantùm tradere rem ita, vt à nullo eius controuerſiam patiatur:[c] quod eſt habere ſine interpellatione. Atque ex eo ſequitur quod dici ſolet, emptori aduerſus venditorē actionem

b l. ſi ita 25. ff. de cōt. empt.

c l. ſtipulatio. 38. ff. de ver. oblig.

nem nullam competere, quod res aliena vendita ſit, [d]quādiu non ſit qui poſſeſ- d l.qui rē 3. C.de euict.
ſionem interpellet, quādiu à nemine res auferatur, quia tandiu habere dici poteſt. Intelligis, fili, quid conferat cognitio eius ordinis quem in edictoPrętoris explicādo ſequuti ſunt iureconſulti, ad mutila & luxata reſponſa curanda. Sed hunc ordinem non facile ſemper eſt in omnibus obſeruare: In præcepto tertio quod ad ſpeciē conſtituendam propoſuimus, plus fidei eſt; vt quæ ex eodem libro petita ſunt reſponſa

conferantur. Congeſta eā velut per ſatyram: ſi compo nantur, quæſtionem quamque facilem reddent, & expeditam. Trium reſponſorum interpretatione, alia longè quàm ante cuiquam in mentem venerit, comprobabo. Pauli deffinitio eſt, appellatione rei partem quoque comprehendi.[e] Petita eſt ex libro ſeptuageſimô ſexto ad edictum, ex quo & hæc alia, ſtipulationem rem ratam haberi com mitti, ſiue plus petierit dominus, ſiue partem tantum petierit.[f] Certum ad eius ſti pulationis interpretationem

e l. appellatione. 72. ff. de verb. ſig.

f l. cum debitore. 17. ff. rem ratam haberi.

hem quod de rei appellatione dicitur pertinere, vel potius ad omnes quibus ineſt verbum rei: rem pupilli ſaluam fore, rem rectè defendi: vt id ſignificetur, non ſolidæ rei tantum, ſed & partium habendam rationem, ſtipulatio vt commiſſa intelligatur ſi non rem totam ſaluam receperit pupillus, totum negotium quod à procuratore geſtum eſt non approbauerit dominus, rē ex parte tantum defenderit promiſſor iudicatum ſolui. Atque id eſt quod alias dicitur, ſimul atque quæque res ſalua non eſſe ceperit

pupillo, tutoris fideiuſſores teneri:[g] item ſtipulationem qua rem recte defendi promiſſum eſt committi, ſi non in ſolidum ſed pro parte tantùm res defenſa ſit.[h] Audi exemplum alterum. Vlpiani de oſtentis ſententia eſt: eorum duo eſſe genera, vnum quoties quis contra naturam naſcitur, tribus manibus forte aut pedibus, aut qua alia parte corporis: alterum, cum quid prodigioſũ videtur.[i] Quorſum ea ſpectet, & ad quam quæſtionem, liber indicat ex quo deprompta eſt. Is viceſimus quintus ad edictum.

g l. non quaſi. 4. §. hac ſtipulationẽ ff. rem pupilli ſal. ſo.

h l. ex clauſula. 17. ff. iud. ſol.

i l. oſtentum. 33. ff. de ver. ſig.

ctum. Eo toto de religioſis & ſumptibus funerum egit. quod ex eodem libro petitæ leges ſeptem quæ ſub eo titulo tractantur, palam faciunt. Ad illam quæſtionem pertinet ius ſepulchrorũ, quæ religioſa cum ſint, in nullius bonis eſſe dicuntur.[k] Iſtiuſmodi ſunt in quæ mortuus illatus eſt, ſiue corpus illatum ſit, ſiue relliquiæ. De eo iure multa ſunt de quibus quæratur, & veroſimile eſt ita tractatum ab Vlpiano vt locorum & perſonarum circunſtantiis diſtingueretur. De loco quæritur: publicus an

k l. in tãtum. 6. §. religioſũ. ff. de re. diuiſ.

priuatus, proprius an alienus, purus an ſacer, liber an ſeruituti alicui obnoxius: de perſonis, dominus an extraneus intulerit, proprietarius an fructuarius: denique, ſeruus an liber illatus ſit, ciuis an peregrinus. In ſumma adhibita eſt diſtinctio eorum qui intulerunt, quique illati eſſent, vt de iure certo conſtaret. Et ad poſtremum mẽbrum quæſtio illa pertinere videtur, an oſtenti illatione locus fiat religioſus, factaque differentia oſtentorum reſponſum eſt, ſi eiuſmodi oſtentum fuerit quod mem-
 bro-

brorum defectu vel exceſſu tale ſit, dum ab hominis forma non abhorreat, locum facere religioſum, ſin contra naturam humani generis, non facere. Eo ſpectare diſtinctionem illam oſtentorum, docet quod Paulus tradidit, eos qui conuerſo more naſcuntur inter liberos non haberi, haberi[l] in quibus humanorum membrorũ officia ſunt ampliata, quales ſanos etiam eſſe, vt redhibitioni eorum locus non ſit, mediæ iuriſprudentiæ authoribus placuit.[m] Et iis certè Vlpiani qua de agimus, Pauliq; diſtinctio tri

l l. non ſunt liberi. ff. de ſtatu ho.

m l. idem Offilius. 10. §. ſed ſi quis. ff. de edic. Aedil.

buenda eſt, cum iure veteri mutilus partus pro mōſtro habitus ſit, quē vel ex lege Romuli occidere ſine fraude licebat. Quin & Hermaphroditos, quos legitimorum iure media iuriſprudentia cenſuit, in mare proiici monſtrorum aliorum inſtar, veteres voluerunt, quod M. Meſſalla & C. Liuio primùm, deinde L. Metello & Q. Fabio, poſt etiā L. Aurelio & Cæcilio conſulibus factum, refert Liuius. Sed ad Vlpiani diſtinctionem & diſtinctioni appoſitam ſpeciem hactenus. Accipe exemplum tertiū, & id

& id quidem aliarum legum quæ ex eodem libro petitæ ſunt, collationem, non ſpeciei modo ponendæ, ſed & veræ lectioni aſſerendæ conducere docebit. Eiuſdem Vlpiani ex Marcello ſententia eſt, verbo rapuiſſe, & ſciſum & fractum contineri. [n] Sic vulgata antiqua lectio, Florẽtinæ pandectæ, verbo periiſſe, quam & græci confirmant τῷ ῥήματι ἀπολέσθαι: Vulgatam potiorẽ collatio legum ex eodem libro petitarum conuincit. Is eſt quintus ad edictum, Eo explicatum edictũ, quo aduerſus eos qui i in ius vo-

n l. Marcellus. 9. ff. de ver. ſig.

catos vi exemiſſent, pæna
o l.1.3.5. ff. ne quis eum qui in ius vo. conſtituta eſt. o Eximendi
vocabulo cõprehendi eum
qui vi rapuerit, qui per vim
exemerit, à Paulo notatum
p l.4. ff. eod. eſt: p denique Vlpianus in
recitando illo edicto, eri-
q d.l.3. piendi vocabulo vſus eſt: q
vt hæc ſit ſententia legis,
hæc mens, vi raptum, vi
exemptum videri eum, qui
in ius vocatus eſt: & ſi quid
quod ad eum pertinebat ſci
ſum aut fractum ſit, quod
ab itinere reuocaret, quod
iturum, ambulaturũ in ius,
moraretur; Eadem recepta
r l.2. ff. de vi bo. rapt. interpretatio, & in actione
de vi bonorum raptorum. r

Suffi-

Sufficient iſta fili ad præceptum illud inculcandum quod tertium eſſe diximus, ad ea quæ contraria videntur nec ſunt, probāda, cum in ſpecie tantum pugnantia eſt. Hæc ſi eadem ſit, altius penetrandum: gradus hic quartus, vt in legum quæ opponuntur authores inquiramus. Non fuerūt omnes qui de iure ſcripſerunt eiuſdem animi, diuerſæ ſectæ, diuerſæ ſcholæ, diuerſas opiniones induxerunt, & in iure explicando, qui ſequuti ſunt, anteceſſorum commiſſis ſententiis, aliud ſæpe atque aliud reſpon-

derunt. Magnà contentio Sabinianorum (ſic vocãtur à Marciano) [s] & Proculeianorum (ſic Vlpianus appellat, [t] atque ij ſæpe inter ſe commiſſi, Sabinus & Caſſius cum Proculo & Pegaſo, ita vt plane in aduerſam iiſſe ſententiam dicantur: quod Paulus de pretio emptionis an in alia re quàm pecunia numerata conſiſtere poſſet: [v] Caius de ſpecie ex aliena materia facta, an domini materiæ ſit an artificis: [x] Pomponius de bonorum parte legata, eáne an eius æſtimatio debeatur, [y] Venuleius notauit de ſtipula-

s l. Pupillus. 11. ff. de acquire. do.

t tit. 11. Regul.

v l. j. ff. de cont. empt.

x l. adeo. 7. §. cum quis ff. de acqui. re. do.

y l. non amplius. 26. §. fi. ff. de leg. primo.

pulatione in diem nundinarum concepta, vtrum ex ea prima die agi poſſet, an non niſi omnibus diebus exactis.[z] Neque tamen ſemper à ſe inuicem diſcreparunt: conuenere in pluribus: contra qui eiuſdem ſcholę fuerunt diſſenſere in nonnullis. De re amota ab vxore aliud ſenſit Caſſius à Sabino, idem Sabinus cum Pegaſo:[a] De iuriſdictione eius apud quem iudicium familiæ erciſcundæ exercetur, aliud Proculus à Pegaſo, idem Pegaſus cum Caſſio.[b] Et in quo alij ab aliis diſſenſerunt, tale fuit vt ad-

z *l. cum qui. 137. ff. de ver. oblig.*

a *l. j. ff. re. amot.*

b *l. ſi idem. 11. ff. de iuriſd.*

poſita diſtinctione defendi ab vtriſque poſſet: id eſt ad certam ſpeciem relatũ, conſiſteret: quod qui ſequuti ſunt iuriſconſulti fecerunt. Paulus cum aduerſantes Proculi & Caſſij ſententias, de præſtatione rerum hereditariarum quæ poſt ſuſceptum iudicium petitionis hereditatis interiiſſent, cõmiſiſſet: *In prædonis perſona* (ait) *Proculus rectè exiſtimat, in bonæ fidei poſſeſſoribus Caſſius.* [c] Vt breue faciã, authores legum hoc præſtare quidem poſſunt, vt liqueat an contraria ſint quæ ab iis conſtituta ſunt, ſed minus

c *l. illud. 11. ff. de pet. here.*

minus certo iudicio, cum vel iidem iureconſulti à ſe ipſi diſſenſerint. Vulgatum græcorum prouerbiũ, δεύτεραι φροντίδες σοφώτεραι, poſteriora quæque correctiora: neque indignum homine ſapiente, dignum maximè probo, vt ſi perperam quid ſenſiſſe ſe poſt agnoſcat, mutet. Veroſimilius tamen, non facile quemquam contraria ſentire, vt ex diuerſis authoribus pugnantia ſit certior, maximè ſi ſcholæ diuerſæ fuerint, in quo inquirendo quartum artis huius gradũ fecimus. Supra hunc, non eſt quò

proferas pedem: ſi de omnibus iis quæ pręmiſimus cõſtabit, veram vtriuſque legis quæ opponatur lęctionem eſſe: eodem ſignificatu verba accipienda: de eadem ſpecie reſponſum à diuerſę ſectæ authoribus, conſiſtendum tibi: & contraria eſſe cogitandum quæ opponuntur. Non verò eſt vſus iurium contrariorum nullus, ars quædem vtendi tradi poteſt quod ſupra diximus; nos eam ne quid à nobis requiras fili perſequamur.

Pauciſſimis pręceptis cõprehendi tota ratio vtendi iuribus contrariis poteſt.

Sed

Sed cum totum opus quod de iure ſcripum exſtat, vel conſtitutionibus principũ, vel reſponſis prudentum conſtet, eorum facienda diſtinctio. Vna regula eſt quã in vtendis cõſtitutionibus ſequamur, plura præcepta poſtulat vſus reſponſorum. De cõſtitutionibus id ſummum ſtatui oportet quod Modeſtinus tradidit,[d] quaſque tempore poſteriores, potiores iis eſſe quæ ipſas præceſſerunt, vt ſi quæ aliis cõtrariæ opponantur, hiſtoria temporum apprimè neceſſaria ſit. Attende fili, nec id te prætereat, faſtos calere

[d] *l. fi. ff. de conſti.*

Iuriſconſultũ oportet, quo quiſque Cæſarum tempore imperauerit, quibus conſúlibus, audeo dicere & quo loco quid edixerit. Vt rerum pretia temporibus, ita principum conſtitutiones ciuium moribus mutari ſolent. Aliis vulneribus aliud emplaſtrum admouetur, aliud oleum infunditur. Recte Lucius Valerius apud

e lib. 34. Titum Liuium: [e]vt in nauis adminiſtratione, alia in ſecunda, alia in aduerſa tempeſtate vſui ſunt: ita leges mortales temporibus immutantur, & quæ in pace latæ ſunt, plerumque bellũ abro-

abrogat, quæ in bello pax: Atque cum principi omne ius in ſe populus conferat, f quod poſterioribus quibuſque poſtremò placuit ſeruādum eſt. Exemplo vis id tibi probari? Res in aperto eſt, indulgebo tamen ſtudio tuo ne quid deſideres. Antonini conſtitutio eſt qua relicto reo ius eſſe creditori eligendorum fideiuſſorum cauetur: g Iuſtiniani contraria, quæ prohibet fideiuſſores ante conueniri, quàm reorum principalium excuſſa ſint bona omnia. h A Diocletiano & Maximiano reſcriptum eſt, li-

f l.j.ff.de conſtit. princip.

g l.iure. 5. Cod.de fideiuſſ.

h Nouella.4.

cere creditori à quo velit correorum pecuniã totam exigere:[i] A Iuſtiniano ſancitum, reos ad ſolutionem ſimul vrgendos, vt à ſingulis pars virilis exigatur:[k] Priores quæque per poſteriores corrigi dicuntur, & iis poſterioribus ſtandum eſt. Quid quod à ſe editas, poſtea ipſi imperatores mutauerunt? Fruſtra requiras exemplum, ipſæ id loquuntur conſtitutiones. Perlege ſi otium eſt quam de iure deliberãdi Iuſtinianus edidit tertiam,[l] ſed perlege ad extremum: id conſtabit tibi, duabus ab eodem primùm

i l. 2. C. de duobus reis.

k Nouella. 99.

l l. fin. C. de iure delib.

mùm editis, eam derogare. Ac ne forte putes huic regulæ locum eſſe tãtùm cum aliis conſtitutionibus aliæ oppugnantur, iam olim & in legibus id obtinuit. Refert Marcus Fabius interrex, apud Liuium,[m] in XII. tabulis legem fuiſſe, vt quodcumque poſtremum populus iuſſiſſet id ius ratumque eſſet: & cum Senatum ius facere placeat, [n] dubium non eſt quin & ex Senatuſconſultis poſteriora quælibet potiora ſint. Iam verò et id maximè ſeruatur, cum ius conſtitutionibus opponitur. Ius dico

m lib.7.

n l. non ambigitur. 9. ff. de legib.

veteres leges, plebiſcita Senatuſconſulta, reſponſa prudentum (ſic enim vſurpari hoc vocabulum vel ab ipſis iure conſultis pridem adnotatum eſt [o] quæ omnia conſtitutionibus cedere palam eſt. Notiſſimũ quod de Caligula Suetonius ſcribit, [p] cum iuris diſciplinam tollere vellet, dicere ſolitũ facturum ſe ne quid iure conſulti præter æquum reſpondere poſſent: idque ſic acceptum interdicturũ ne alio iure vterentur quam quod ipſe conſtituiſſet. Sic ergo res habet cum quis ex pandectis locus codici refraga-

o l. falſa. 33. ff. de cond. & demonſt.

p cap. 34.

fragatur, ius pandectarum poſterioribus conſtitutionibus mutatum ſtatuere oportet, neque aliud reſponſuro quęrendum effugium. Sit hoc exemplum. Pomponij reſponſum eſt,[q] quo neminem paciſcendo efficere poſſe ne ſibi ſuum locum dedicare liceat, aut in ſuo ſepelire mortuum, aut vicino inuito prædium alienare, putauit: Iuſtinianus eam conuentionem ſeruandam conſtituit, cum non alia lege venditor eſſet rem ſuam diſtracturus.[r] Quam quæras interpretationem vt inter ſe illa conueniant? Haud

q l. nemo 6. ff. de pactis.

r l. fin. C. de pact. inter emptione & vend.

dubiè correcta eſt à Iuſtiniano Pomponij ſententia, & hoc ius ſeruandum eſt. Non eadem ratio eorum quæ à prudentibus reſponſa ſcriptave ſunt, non in quā quo quilibet eorum tempore ſcripſerit aut reſponderit quærendum impenſius, poſteriores neutiquā prælati anteceſſoribus. Denique, non vt principes edicunt iubentque reſcribendo, ita prudentes reſpondendo: horum ſcripta conſilia ſunt, illorum iuſſa & mandata. Conſilia ſuadentur tantùm, ita vt liceat ab iis recedere: mandatis parendum

rendum eſt neceſſariò. Conſulti tamen non à priuatis tãtùm, ſed à iudicibus quoque prudentes. Refert Vlpianus, Celſum à Reſpecto Prætore conſultum de eo à quo minore adhuc iudiciũ tutelæ dictatum heredi tutoris, & finitum fuerat iam facto maiore, hereſque abſolutus: ſuaſiſſe ætatem patrocinari non debere, vt in integrum reſtitueretur, cum dolus ab herede abfuiſſet. [s] Refert idem, Papinianum à Iuliano Prætore conſultum de pacto quo conuenerat quoquo modo ſoluto matrimonio

[s] l. 3. §. j. ff. de minor.

dotem penes maritum remanere, reſpõdiſſe ad eum caſum porrigi non debere, quo morte mariti ſolutum eſſet. [t]Ipſe Papinianus de ſe ſcripſit, authorẽ fuiſſe Præfectis Pretorio, in cauſa Pollidij, cuius fidei res à matre commiſſę fuerant quas ipſe filiæ reſtitueret, fructuũ bona fide perceptorum in facienda reſtitutione habendam rationem. [v]Litigatores reſponſis prudentum cauſam ſuam defendere ſolitos, ſiue in iudicio, ſiue apud principem agerent certiſſimum eſt, vt nihil contra ius feciſſe iudicibus probarent,

t *l. 1. ff. de pactis dot.*

v *l. in fideicommiſſi. 3. §. Pollidius. ff. de vſuris.*

rent, nihil niſi æquum poſtulare principibus inſinuarent. Vlpiani reſponſum lectum pro tribunali Prætoris, apud quem agebatur empti iudicio contra heredem qui ancillam vendiderat, cui fideicõmiſſaria libertas relicta erat defuncti teſtamento, apud Paulum legitur.[x] Papiniani conſilium precibus ſuis inſeruiſſe Mutianum, cum à Gordiano peteret vti liceret omiſſa hereditatis parte ex qua inſtitutus fuerat prælegatũ vindicare, ex ipſius Gordiani reſcripto conſtat.[y] Eiuſdem Papiniani reſponſum,

x *l. Titi. 43. ff. de act. empti*

y *l. cum reſponſo. 12. C. de legatis.*

adieciſſe conſultationi ſuæ Frontinium, cum à Diocletiano & Maximiano peteret num oppoſita doli exceptione ſubmoueri poſſet pupillus, ob cuius æs alienum diſſoluendum tutor prædium ruſticum ſine decreto Prætoris diſtraxerat, ſi forte id cum fructibus repeteret: eorum Imperatorũ reſcripto probatur.[z] Nec vero dubium eſt magni momenti fuiſſe in iudiciis prudentum cõſilia, quæ ſignata, etiam non reddita ratione, litigatoribus edi vt nũc moris eſt ſolebant. Eo id Senecæ.[a] *Quid tamen ſentiã*

z l. vtere. 14. C. de prædiis. & aliis re.

a lib. 7. de beneficiis.

quæ-

quæris, & vis ſignari reſponſum. Et hoc aliud, [b] *Quid quod etiam ſine probationibus ipſa morientis authoritas prodeſt, quomodo Iuriſconſultorũ valent reſponſa etiamſi ratio non redditur*. Sed in iis nihil fuiſſe neceſſitatis, hoc inquam eſt quod volo: vt diſſentientibus inter ſe qui conſulebantur, ſi modo alicuius nominis eſſent, quaſi liberior & ſolutior poteſtas iudicibus competeret, pro arbitrio iudicãdi. Diſſentientium diuerſa conſilia litigatores exhibuiſſe, vt quiſque illorum vnius aut alterius cauſæ patroci-

b Epiſtola. 95.

nabatur perſpicuum eſt. Nã & quo loco Vlpiani lectum in auditorio reſpõſum, eodem Iuliani cõtrariam fuiſſe ſententiam Paulus teſtatur. Id quoties occurrit (nihil verò frequentius) non eſt quod de tempore quæramus, quo quiſque ſcripſerit, reſponderit. Magna pars eorum quorum reſpõſa per Tribonianum cõgeſta ſunt contemporanei: Fabius Sabinus Sabini inſignis viri filius, Cato ſui tẽporis; Domitius Vlpianus; Iulius Paulus; Pomponius; Alfenus; Africanus; Florẽtinus, Marcianus; Calliſtratus; Hermoge-

mogenes; Venuleius; Triphoninus; Mæcianus; Celſus Proculus, Modeſtinus omnes Alexandri Seueri temporibus claruere, eique (quod Ælius Lampridius memoriæ prodidit) a conſiliis fuere. Aliæ ergo conſtituendę nobis regulę ſunt quas ſequamur in vſu eorũ quæ reſponderunt, ſcripſerunt illi, ſi quando aduerſari ſibi videantur. Paucis complectar.

Tria ſunt quæ faciunt vt aliud alteri præſtet. Ius receptum, conſenſus multorum, principis ſi cui forte acceſſerit, authoritas. Erige

animum fili. Præcepta hæc ipſi nobis ingerunt iuriſcõſulti. Vlpianus aduerſus Saturninum, qui matres conſularium fœminarum numero habendas ſcripſerat, non alia ratione vtitur, quàm quod id receptum non fuiſſet: [c] non alia Mæcianus aduerſus Caſſium, qui manumittendi ſerui neceſſitatem heredi aut legatario non incumbere ſtatuerat, ſi tam neceſſarius eſſet vt eo carere non expediret, quàm quod recepta eius ſententia non fuiſſet. [d] Paulus aduerſus Offilium qui ſeruum non in eadem cauſa ſiſti ſi noxæ dedi-

c *l.j.ff.de ſenatori.*

d *l. Caij Caſſij.35. ff.de fideicom.liber.*

deditus eſſet reſponderat:[e] ſatis habuit dicere, aliud ius in vſu eſſe.[f] Contra Pomponius Iuliani ſententiam probaturus, qui rectè defendi eum aduerſus quem plures actiones intenderentur ſi ſingularum ſinguli defenſores extarent, ſubiicit id ius in vſu eſſe.[g] Sic Vlpianus Pomponio qui parentes ad tritauum vſque appellari putabat, oppoſita Caſſij interpretatione, qui omnes in infinitum parentes eo nomine comprehendi ſcripſerat, obtinuiſſe Caij interpretationem reſpondit.[h] Idem receptum

e l.j.§.fi. ff. ſi ex nox.cauſa agatur

f l. 2. ff. eod.

g l. omnium. 31. ff. de procur.

h l. quique litigandi. 4. ff. de in ius voc.

fuiſſe notauit vt ius diceret maior vel ęqualis, ei qui iuriſdictioni eius volens ſe ſubiecíſſet.[i] Synonima hæc ſunt quibus idem ſignificatur, & quæ paſſim iureconſulti vſurpant: *Obtinuit*,[k] *eo iure vtimur*,[l] *ita receptum eſt*: & his contraria, *non obtinuit*, *alio iure vtimur*, *non eſt receptum*, quibus non niſi cum aduerſantes fuerint opiniones, locus eſt: quęque velut ob oculos ponunt quid ex duobus aut pluribus contrariis ſequi oporteat. Non diſſimile hoc præceptum ab eo quod de interpretatione legum traditur, vt ſi quid

i l. eſt receptum. 14. ff. de iuriſd.

k l. ſi aliena. 10. ff. vſuc. l. obtinuit. 3. ff. de cõd. & de.

l d. l. ſi aliena. §. hoc iure.

quid forte in iis ambiguũ ſit, id ſeruetur ius quo olim quæque ciuitas vſa fuerit,[m] & rerum ſimiliter iudicatarum authoritas obtineat.[n] Ea eſt quæ protopraxia non nullis dicitur, cuius ad perſuadendũ vis maxima, præſertim cum mutari non debeant quæ interpretationẽ certam habuere.[o] Sed hæc ad id prçceptum animo tuo inculcãdum ſufficient fili, venio ad alterum. Id eſſe diximus, vt id potiori loco ius ſit in quo plures conſenſerunt. Obiicies vulgatum adagium, Loquendum cum pluribus, ſentiendum

m l. ſi de interpretatione. 37. ff. de legibus.
n l. nam Imperator. ff. eod.
o l. minimè. ff. eo.

cum paucis. Habeat ſane locum in aliis ſcientiis, in iuris arte non habet. Ius nihil aliud quàm ratio inſita à natura, quæ iubet quæ recta ſunt, prohibétque contraria: & hæc ratio communis pluribus, vt quātumuis hominum diuerſa ſint & ingenia & iudicia, eos tamen qui bene à natura inſtituti & informati ſunt, idem ſentire veroſimile ſit, vt in quo plures ſapientes conueniāt, id æquum ac iuſtum cēſere debeamus. Authorum quidem numero certare periculoſum eſt, præſertim ſi ij plebeij fuerint, aut infimi

ali-

alicuius ſubſelij, qui in aliorum ſententiam facilè inclinent, cum non habeāt ipſi quam ferant, aut cuius rationem reddant. Sed cum magni nominis & primæ notæ plurimi conueniunt, tum id naturali rationi con ſentaneum eſſe ſtatuere poſ ſumus. Quid opus eſt pluribus? ipſi iureconſulti eam artem ſequuti ſunt. Vlpianus de eo qui vacua parte relicta ita ſcripſiſſet, *Si mihi Seius heres non erit Sempronius heres eſto*, cõſultus, cum Seius inſtitutus non eſſet an heres vacantem portionem occupare poſſet, oppo

ſitis Pegaſi & Ariſtonis ſententiis: ſubiecit, huius opinionem Iabolenum, Pomponium, & Arrianum probaſſe. Idem de filio patroni qui libertum iureiurando adegerat ne vxorem duceret, quærens an à liberto patris in ius vocari poſſet non petita venia, commiſſis Celſi & Iuliani opinionibus contrariis. *Et plærique* (ait) *Iuliani ſententiam probant.*[q] Quod ait plerique, hoc eſt plures. Sic accipiendum quod ſcribit Gaius pleroſque putaſſe neminem de domo ſua in ius vocari debere:[r] & quod Paulus de pacto

q l. adoptiuū. 8. ff. de adopt.

r l. Plærique. 18. ff. de in ius voc.

pacto cum vēditore in rem conſtituto, ſecundum plurium ſententiam & emptori prodeſſe.[s] Ne te pluribus morer fili, vulgaris eſt iuriſconſultorum forma in ſententiis ſuis aſſerendis, vt alios quaſi pararios & ſponſores opinionis ſuæ aduocent. Vlpianus: *Si ex parte actoris litis tranſlatio fiat, dicimus committi iudicatum ſolui ſtipulationem à reo factam: idque & Neratius probat, & Iulianus.*[t] Pōponius *Si à ſubſtituto pupilli ancillas tibi legaſſem, eaſque tu à pupillo emiſſes, & antequam ſcires tibi legatas eſſe alienaueris, vtile*

s *l. ſi tibi. 17. §. pacta. ff. de pactis.*

t *l. in cauſa. 27. §. 1. ff. de procurat.*

legatũ eſſe Neratius, & Ariſto, & Offilius probant. [v] Martianus: *Si heres poſt mortem ſuam rogatus fuerit hereditatis ſuæ partem quartam reſtituere, verius eſſe exiſtimo quod & Scæuola notat, & Papyrius Fronto ſcribit, valere fideicõmiſſum.*

[x] Iam ad tertium pręceptum accingor, id eſt vt ex contrariis ſententiis ea præualeat quæ authoritate principum firmata ſit. Plinius ad Traianum: [y] *Quæ ſunt ab aliis inſtituta, ſint licet ſapienter indulta, breuia tamen & infirma ſunt, niſi illis tua contingat authoritas.* Agit de protopraxia quæ in exigen-

v *l. ſi à ſubſtituto.45. ff. de leg. j.*

x *l. filiusfa. 114. §. ſi quis. ff. de leg. primo.*

y *Epiſtola. 109. lib. 10.*

gendis pecuniis locationũ &c conductionum apud Bitinas & Ponticas ciuitates Proconſulibus bene volentibus pro lege inualuerat: petitque ab Imperatore, vt aliquid ſanciat, per quod vtilitatibus earum ciuitatũ in perpetuum conſulatur. Et verò Iuriſconſultorum ſentẽtiæ priuatæ ſunt, principum conſtitutiones publicæ, vt ſi quibus principum authoritas acceſſerit, perpetuam præſtent ſecuritatem. Quæ olim inualuerant,& in quibus plerique, dicam amplius, in quibus omnes conuenerant pru-

dentes ſuis conſtitutionibus principes immutarunt non rarò. Sufficit ad id probandum quod Modeſtinus de curatoris authoritate in adrogationibus ſcribit, vt intercederet olim obtinuiſſe, ſub Diuo Claudio mutatum eſſe.[z] Iidem diſſentientibus inter ſe conſultis, acceſſerunt aliorũ atque aliorum opinionibus. Sabini Caſſij & Proculi ſentẽtiam, qui iudicem intra cuius iuriſdictionem ſint ſingulæ quantitates quarum nomine idem aduerſus eumdem agat, quamuis coaceruatio omnium excedat iuriſdictionis

z *l. quodne. 8. ff. de adopt.*

ctionis modum, ius dicere poſſe reſponderant: Antonini reſcripto confirmatam Gaius retulit.[a] Retulit Vlpianus, Caij ſententiam de legato generaliter relicto, quatenus eligere liceat, iuuari reſcripto Diui Seueri. [b] Iuſtiniani conſtitutio eſt, qua tēpora inofficioſi querellæ currere à tempore adi tæ hereditatis ſecundum Vlpiani opinionē, Herennij Modeſtini ſententia incuſata, reſcripſit.[c] Extant non paucæ conſtitutiones, quibus iuriſconſultorum, vt quique opinionis nouæ authores fuerunt, honeſta

a l.ſi idē. 11.ff. de iuriſd.

b l.legato 37. ff.de leg.j.

c l.Scimus. 36. §. illud. C. de inof.teſt.

ſit mentio. Gordianus Pauli opinionem probauit, qui cõfirmari matrimoniũ contractum in prouincia ab eo qui prouinciam regebat, ſi depoſito officio in eadem voluntate coniuges perſeueraſſent, ſcripſerat. [d] Eiuſdem reſponſum de inciden te falſi quæſtione in litem pecuniariam, ſequuti ſunt Diocletianus & Maximianus. [e] Papinianum, Vlpianũ, cæteros, cæteri Imperatores, authores alterius atque alterius iuris memorant, eorumque opinionibus vel accedunt, vel detrahunt, quod ipſum facit ne ius eſſe videa-

d l. etſi. 6. Cod. de nuptiis.

e l. ſi lis. 11. C. ad l. Cor. de falſis.

videatur controuerſum. Expleui exiſtimo deſideriũ tuum fili, aut ſi quis alius hęc lecturus ſit, quantùm ad ea præcepta pertinet, quibus inſtructi poſſimus ex contrariis reſponſis id deligere quod ex vſu futurum ſit. Tria eſſe diximus, & tria quidem explicata ſunt. Venit nunc & quartum in mentem. Fuerunt iuriſconſultorum alij religioſiores antiqui iuris, alij amantiores æqui: vt in conſulendo, dum hi ęquitati ſtudent, illi rationem iuris præfractè tuentur, non ſibi conſtent omnes, quin valde aduer-

ſentur & contra ſentiant. Id in quæſtione de pecunia quæ ex alia cauſa debebatur, in cauſam mutui nuda pactione conuertenda animaduertere eſt, de qua inter Africanum [f] & Vlpianum [g] inſignis illa contentio, quã conciliare hactenus doctiſſimi quique ſtuduerunt. Id inquam vnum diſſidium, quod Africanus ius ſummum: Vlpianus æquitatem magis in animo habuerit. Quid ſponſorem poſtulas huius interpretationis? Vlpianus vno verbo eam quaſi indice prodidit: *Singularia* (inquit) *recepta ſunt circa pecu-*

f l. qui negotia. 34. ff. mãdati

g l. ſingularia. 15. ff. de rebus creditis.

niam creditam. Singulare eſt quod contra tenorem rationis propter aliquam vtilitatem conſtitutum eſt:[h] contra iuris communis regulas, ita ſuadente æquitate. Multa ſunt huius generis reſponſa ſibi aduerſantia, nec alia ratione conciliãda: imo non conciliãda quidem, quando ea in quibus præualet æquitas, ſtricto iuri præferenda ſunt. Eleganter Conſtãtius,[i] *Placuit in omnibus rebus pręcipuã eſſe iuſtitiæ æquitatiſque rationem*. In ea re authorem quem ſequamur habemus Vlpianum, qui cum propo-

h l. ius ſingulare. 16 ff. de legibus.

i l. placuit. 8. C. de iudiciis.

ſuiſſet putaſſe quoſdam nō poſſe cogi creditorem partem debiti accipere partem iudicio perſequi (quod iuris ratio exigit) ſubiecit humanius facturum iudicē, ſi actorem compulerit ad id accipiendum quod ei offeratur.[k] Eo ſpectant quæ vulgò fictiones dici ſolent, ad ius ſummum temperādum excogitatę: vt qua Vlpianus fretus dicitur ad eam contra Africanum ſententiam aſſerēdam, fictio breuis manus:[l] cum celeritate cōiungēdarum inter ſe actionum vna occultatur:[m] & quæ ad ius poſtliminij conſtituendum

k l. quidā 21. ff. de rebus creditis.

l l. licet. ff. de iure dotium.

m l. hæc ratio. 3. §. ſed ſi. ff. de do. inter virum & vxorem.

dum introducta eſt, vt retro in ciuitate fuiſſe credatur qui ab hoſtibus rediit:[n] quę lege Cornelia probata eſt, vt apud hoſtes mortuus tūc deceſſiſſe videatur cū captus eſt:[o] cæterę id genus, mitigandi iuris gratia vel authoritate iura condentium, vel interpretatione prudentum adinuentæ.

n l. retro. 16. ff. de cap. & poſtl. re.

o l. in omnibus. 18 ff. de cap. & poſtl.

Vereor ne inſtitutionis modū excedā, dum ſtudeo perſequi omnia quæ ad cōciliandorū eorū quę videntur, vtendorum quæ verè contraria ſunt artem pertinent: & iſta quidem quæ hactenus ſcripta ſunt mea

ſententia ſufficient, ſi quid deerit controuerſorum libri quos parturio ſupplebunt. Ego ſi agnoſcam te hoc ſcientiæ genere gaudere, quę mihi genius meus in ea contulit, non ceſſabo & præſens impertiri, & abſens mandare: quin & ſi eo non lætabere, atque aliud arrideat magis, idem pręſtabo ſemper, labore hoc meo vſuris quos adoptaui filios,, recitationum mearum auditoribus, aut ſi qui forte alii ſcriptis meis delectentur. Vale igitur fili & hoc meo in te amore dignum te præſta, præſtiteris certè, ſi quam